



Sankcje w dobie konfliktów

**Narzędzia, doświadczenia
i konsekwencje**

Cytowanie:

Sankcje w dobie konfliktów. Narzędzia, doświadczenia i konsekwencje, Policy Paper, nr 1 (2022), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Warszawa, kwiecień 2022 r.

Autorzy: Zespół PIE

Redakcja merytoryczna: Piotr Arak, Andrzej Kubisiak

Redakcja: Jakub Nowak, Małgorzata Wieteska

Projekt graficzny: Anna Olczak

Współpraca graficzna: Tomasz Gałązka, Sebastian Grzybowski

Skład i łamanie: Sławomir Jarząbek

Polski Instytut Ekonomiczny

Al. Jerozolimskie 87

02-001 Warszawa

© Copyright by Polski Instytut Ekonomiczny

ISBN 978-83-66698-79-6

Spis treści

| | |
|--|----|
| Kluczowe liczby | 4 |
| Kluczowe wnioski | 5 |
| Wprowadzenie | 7 |
| Czym są sankcje, jakie są ich rodzaje i cele? | 8 |
| Jakie sankcje były stosowane w przeszłości? | 13 |
| Rosja – po aneksji Krymu | 13 |
| Wenezuela – po 2014 r. | 14 |
| Iran – sankcje z lat 2011-2018 | 16 |
| Gospodarki Rosji i Białorusi jako cel sankcji | 21 |
| Rosja w światowym handlu | 21 |
| Współzależności gospodarcze Rosji z innymi krajami. | 23 |
| Białoruś w handlu światowym. | 24 |
| Uzależnienie od importu wysokich technologii. | 26 |
| Jakie sankcje zostały nałożone na Rosję i Białoruś? | 27 |
| Jakie są konsekwencje i jakie ryzyka nałożonych sankcji? | 30 |
| Cios w rosyjską gospodarkę. | 30 |
| Wzrost cen w sektorach uzależnionych od importu z Rosji | 30 |
| Wpływ na handel Polski z Białorusią i Rosją | 32 |
| Ryzyko sankcji dla rynków europejskich | 33 |
| Zacieśnienie współpracy Rosji i Chin. | 39 |
| Omijanie sankcji gospodarczych | 39 |
| Co dalej? Wprowadzanie nowych sankcji i uszczelnianie starych. | 42 |
| Bibliografia | 44 |
| Spis wykresów, infografik i tabel | 46 |

Kluczowe liczby

nawet o 2,5 proc.

obniżyły PKB Rosji sankcje wprowadzone po aneksji Krymu w 2014 r.

o 91 proc.

zmniejszył się eksport paliw mineralnych z Wenezueli na skutek nałożenia sankcji w 2014 r.

o 20 proc.

zmniejszył się PKB Iranu w latach 2011-2015

36 proc.

udział dochodów z eksportu ropy i gazu w budżecie Rosji

25 proc.

PKB Rosji w 2020 r. stanowił eksport towarów i usług

45 proc.

rosyjskiego eksportu usług trafia do UE, USA i Wielkiej Brytanii

62 proc.

udział eksportu towarów i usług w PKB Białorusi w 2020 r.

3,4 proc.

eksportu towarów Polski trafiało do Białorusi i Rosji. Ten handel jest dzisiaj zagrożony

6,4 proc.

polskiego importu towarów w 2021 r. pochodziło z Białorusi i Rosji

o 8,3 proc.

wzrosły ceny w Rosji od wybuchu konfliktu

z 9,5 proc. do 17 proc.

Bank Centralny Rosji podniósł stopy procentowe w reakcji na nałożone sankcje

Kluczowe wnioski

- **Sankcje muszą skłonić Rosję do respektowania norm międzynarodowych** i powstrzymać inne państwa przed podobną agresją. Wymagają możliwie największej jednomyślności we wspólnocie międzynarodowej. Konieczne jest uderzenie w rosyjski handel, finanse, transport oraz szeroko idące wykluczenia polityczne i personalne. **Dlatego mają boleśnie uderzyć w gospodarkę państwa agresora.**
- **Jedną z pierwszych odnotowanych sankcji było nałożenie w 432 r. p.n.e. embarga handlowego przez Ateny na sąsiadujące miasto Megarę. Najbardziej znane przykłady z ostatnich lat to sankcje nałożone na:** Rosję po aneksji Krymu (2014 r.); Wenezuelę w związku z pogorszeniem demokracji, praworządności i praw człowieka (2014 r.); Iran w związku z rozwojem irańskiego programu nuklearnego (wielokrotnie nakładane od 1979 r., wzmożone w 2012 oraz 2018 r.).
- **Sankcje będą szczególnie bolesne dla Rosji, ponieważ jest ściśle powiązana ze światową gospodarką.** Unia Europejska to największy odbiorca rosyjskiego eksportu. Państwa Wspólnoty powinny w pierwszej kolejności ograniczać import ropy i gazu – odpowiada on za 36 proc. dochodów rosyjskiego budżetu centralnego i bezpośrednio służy finansowaniu wojny. Równolegle UE powinna sankcjonować eksport usług – ograniczeniu może podlegać nawet połowa obrotów z Rosji. Te ograniczenia bezpośrednio zmniejszą o 10 proc. rosyjski PKB. Dodatkowo konieczne jest ograniczanie eksportu technologii do Rosji – także z Korei Południowej, Japonii i Tajwanu. Oznacza to blokadę strategicznych sektorów rosyjskiej gospodarki. **Rosja w niewielkim stopniu może odpowiadać kontrsankcjami dla gospodarek UE.**
- **Restrykcje muszą dotyczyć także Białorusi – drugiego z agresorów.** Białoruś ma duży udział eksportu w PKB (62 proc.) i jest w największej mierze zależna od Rosji, która odpowiada za ponad połowę białoruskiego importu towarów i ponad 40 proc. eksportu. Drugim najważniejszym partnerem jest UE, natomiast w imporcie ważnym partnerem są również Chiny. Bank Światowy przewiduje, że w 2022 r. spadek białoruskiego PKB wyniesie 6,5 proc.

- **Sankcje finansowe wywierają natychmiastową presję gospodarczą na Rosję, handlowe uderzają w gospodarkę w dłuższej perspektywie** – zmniejszą zyski rosyjskich eksporterów i odetną konsumentów od zachodnich dóbr. Sankcje polityczne wyłączają Rosję z organizacji międzynarodowych, a personalne są uciążliwe zarówno dla rosyjskiej władzy, jak i oligarchów.
- **Szacujemy, że działania UE spowodują spadek rosyjskiego PKB w 2022 r. o 15 proc.** Od początku pełnoskalowej inwazji na Ukrainę ceny w Rosji wzrosły o 8,3 proc., a konsumenci zaczęli masowo szturmować sklepy w obawie przed brakami towarów. Dodatkowo ponad 450 europejskich firm zrezygnowało z działalności w Rosji – obecność na tym rynku stała się toksyczna.
- **Kosztom sankcji nałożonych na Rosję będzie wzrost cen paliw, nawozów i surowców naturalnych oraz niektórych metali nieżelaznych w Europie.** Najmocniej wzrosną koszty transportu i usług transportowych oraz ceny żywności. Ponadto Unia Europejska musi monitorować rynki finansowe i energetyczne – niewypłacalność Rosji może rozlać się na europejski rynek finansowy.
- **Bezpośrednie koszty sankcji dla Polski będą małe.** Eksport Polski do Rosji i Białorusi stanowi niewielką część wymiany. Rosja jest największym dostawcą do Polski ropy naftowej i produktów jej destylacji oraz gazu (ponad połowa importu).
- **Unia Europejska musi pilnować egzekwowania sankcji.** Rosja ustabilizowała kurs rubla oraz rynki kapitałowe, kontynuuje import części dóbr objętych sankcjami za pomocą sieci pośredników. Dotychczasowe sankcje pozwalały na realizację umów zawartych przed rosyjską agresją, co prowadziło do sytuacji, w której przepisy były martwe.
- **Zdaniem analityków PIE Unia Europejska powinna także wzmocnić mechanizm sankcji pośrednich, jak najszybciej odejść od importu rosyjskiego gazu, ropy i węgla, objąć sankcjami wszystkie rosyjskie banki, odciąć Rosję od zachodnich systemów i platform finansowo-transakcyjnych, nałożyć sankcje na sektor ubezpieczeniowy, zaostrzyć sankcje eksportowe i technologiczne oraz zakazać udzielania pomocy finansowej i technicznej dla wszystkich projektów energetycznych w Rosji.**

Wprowadzenie

Sankcje jako instrumenty wywierania presji na kraje w związku z nieprzestrzeganiem międzynarodowych umów i reguł, w czasie zbrojnej napaści Rosji i Białorusi na Ukrainę stały się głównym narzędziem Zachodu do oddziaływania na agresorów. Choć sankcje nałożone np. na Iran bardziej odcinały to państwo od gospodarki światowej, to jednak duża liczba sankcji nałożona na Rosję, szybkość ich nakładania oraz skala ich wpływu przewyższy dotychczasowe utrudnienia. Dzieje się tak dlatego, że dotyczą 11. gospodarki świata – jaką była do tej pory Rosja – znacznie silniej powiązanej ze światowym rynkiem. Inwazja na Ukrainę jest zjawiskiem bez precedensu, a konsekwencje działań militarnych odczuwają nie tylko kraje zaangażowane w konflikt, lecz także społeczność międzynarodowa, o czym szerzej piszemy w raporcie *Warnomics. Gospodarcze koszty inwazji Rosji i Białorusi na Ukrainę*.

W tej publikacji przedstawiamy istotę i rodzaje sankcji, omawiamy przykłady z przeszłości, ale przede wszystkim pokazujemy skalę i zakres sankcji nałożonych na Rosję i Białoruś z powodu agresji na Ukrainę. Celem raportu jest identyfikacja i podsumowanie obecnie stosowanych sankcji pod względem ich zakresu i efektu oraz wskazanie dodatkowych utrudnień, które mogą być wprowadzone w skutecznej walce z agresją rosyjską.

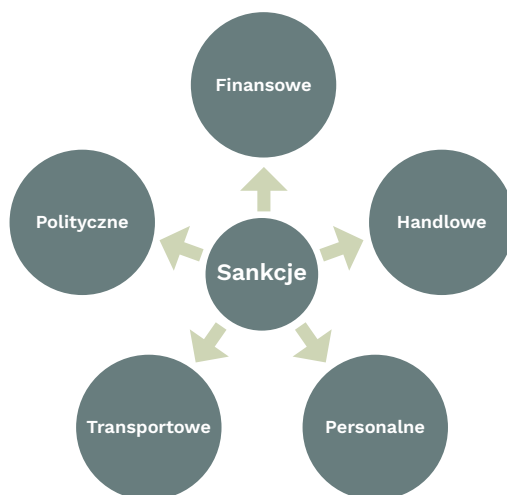
Raport składa się z sześciu części. W pierwszej zamieszczamy definicje oraz omawiamy rodzaje sankcji i ich cele. Kolejna część raportu odnosi się do sankcji występujących w przeszłości. Jest to opis sankcji stosowanych wobec Rosji (po inwazji na Krym w 2014 r.), Wenezueli oraz Iraku. Zasadniczą część raportu stanowi rozdział dotyczący sankcji stosowanych wobec Rosji i Białorusi po 24.02.2022 r., który poprzedzamy danymi dotyczącymi potencjału gospodarki Rosji i Białorusi, jako miejsca uderzenia obecnych sankcji. W kolejnej części raportu opisujemy konsekwencje i ryzyka wprowadzonych sankcji. Ostatnią część raportu stanowią rekomendacje dotyczące zwiększenia o kolejne lub uzupełnienia już istniejących sankcji wobec Rosji i Białorusi.

Czym są sankcje, jakie są ich rodzaje i cele?

Celem nakładania sankcji jest zmuszenie krajów do przestrzegania międzynarodowych umów i reguł. Inaczej mówiąc sankcja to „negatywna reakcja społeczności międzynarodowej, z którą spotyka się państwo naruszające normy prawa międzynarodowego” (Bierzanek, Symonides, 2003). Sankcje mogą być nakładane przez pojedyncze państwa, grupy państw lub organizacje międzynarodowe. Wprowadzane są w celu ukarania za złamanie prawa międzynarodowego lub w celu zapobieżenia tej sytuacji.

Jedną z pierwszych odnotowanych sankcji było nałożenie w 432 r. p.n.e. embarga handlowego przez Ateny na sąsiadujące miasto Megarę. W późniejszym czasie też stosowano sankcje (np. blokada kontynentalna Wielkiej Brytanii w latach 1806-1814). Rozpowszechnienie tego instrumentu nastąpiło w XX w. po II wojnie światowej jako alternatywa do zbrojnego rozwiązywania konfliktów międzynarodowych (Nowicki, 2015).

Infografika 1. Klasyfikacja sankcji



Źródło: opracowanie własne PIE.

Skutki sankcji są odczuwalne zarówno dla kraju nimi objętego, jak i nakładającego, a w niektórych sytuacjach również dla państw trzecich. Poniższe przykłady (infografika 2) odnoszą się do sankcji handlowych, finansowych, ze wskazaniem skutków bezpośrednich i pośrednich (tj. niewynikających bezpośrednio z treści przepisu sankcyjnego) oraz do sankcji personalnych i transportowych.

Infografika 2. Rodzaje i skutki sankcji

Sankcje handlowe – embargo importowe

- ▶ zakaz zakupu towarów z kraju objętego sankcjami

| | |
|---------------------------------|--|
| Skutki dla kraju objętego | <ul style="list-style-type: none"> • gorsze wyniki finansowe firm, • straty branży transportowej i ubezpieczeniowej, • wzrost bezrobocia, • zmniejszenie inwestycji oraz wzrost premii za ryzyko inwestowania w kraju, • trwała utrata rynków zbytu, • pogorszenie ogólnej sytuacji gospodarczej (np. spadek PKB), • zwiększenie skali szarej strefy i działalności przestępczej, • osłabienie waluty. |
| Skutki dla krajów nakładających | <ul style="list-style-type: none"> • niedobory towarów objętych sankcjami (możliwa substitucja krajowa, zmiana kierunków importu lub zatrzymanie produkcji), • wzrost cen towarów objętych sankcjami, • wzrost inflacji. |
| Skutki dla krajów trzecich | <ul style="list-style-type: none"> • ryzyko objęcia sankcjami w przypadku zastosowania mechanizmu sankcji pośrednich, • możliwość zwiększenia produkcji i przejścia udziałów w rynku (<i>trade diversion</i>). |

Sankcje handlowe – embargo eksportowe

- ▶ zakaz sprzedaży towarów do kraju objętego sankcjami,
- ▶ zakaz dostarczania produktów wysokiej technologii,
- ▶ zakaz współpracy z firmami z danego kraju (np. zakaz *joint venture*),
- ▶ zakaz świadczenia usług dla podmiotów z danego kraju

| | |
|---------------------------------|---|
| Skutki dla kraju objętego | <ul style="list-style-type: none"> • brak dostępu do towarów, technologii i usług objętych embargiem – utrudnienia w produkcji i usługach krajowych, • obniżenie jakości krajowej produkcji, utrata konkurencyjności, • brak podzespołów lub konieczność substitucji wyrobami krajowymi, • wzrost cen, obniżenie jakości życia, • w średnim i dłuższym okresie powstanie substitutów produktów objętych sankcjami. |
| Skutki dla krajów nakładających | <ul style="list-style-type: none"> • obniżenie przychodów firm eksportujących, • prawne i długofalowe skutki wycofania się z umów, • koszty reorientacji eksportu, • koszty transakcyjne – weryfikacja działalności pod kątem listy sankcji. |
| Skutki dla krajów trzecich | <ul style="list-style-type: none"> • wzrost sprzedaży do kraju objętego sankcjami (w przypadku braku sankcji wtórnych), • w przypadku sankcji wtórnych skutek odwrotny – utrata rynku zbytu kraju objętego sankcjami. |

Sankcje finansowe

- ▶ zamrożenie aktywów,
- ▶ odcięcie od systemów transakcyjnych,
- ▶ zakaz inwestowania w aktywa finansowe w kraju objętym sankcjami,
- ▶ zakaz dokonywania transakcji z instytucjami finansowymi kraju objętego sankcjami

Skutki dla kraju objętego

- zamrożenie aktywów finansowych,
- odcięcie od aktywów w walutach obcych,
- spadek inwestycji,
- osłabienie waluty
- uniemożliwienie interwencji walutowych,
- wzrost inflacji,
- utrudnienie rozliczeń międzynarodowych,
- rozwój alternatywnych sposobów finansowania, np. kryptowalut (w celu obchodzenia sankcji).

Skutki dla krajów nakładających

- straty na aktywach finansowych kraju objętego sankcjami,
- możliwa destabilizacja systemu finansowego (w przypadku silnych powiązań).

Sankcje personalne

- ▶ zakaz wjazdu na teren państw nakładających sankcje,
- ▶ mrożenie majątków oligarchów

Skutki dla kraju objętego

- obniżenie jakości życia,
- odcięcie oligarchów od zagranicznych majątków,
- niepokoje społeczne.

Sankcje transportowe

- ▶ zamknięcie przestrzeni powietrznej,
- ▶ zakaz obsługi statków morskich,
- ▶ zamknięcie granic dla przewozów towarowych z państwa objętego sankcjami

Skutki dla kraju objętego

- zamknięcie dostępu do przestrzeni powietrznej,
- załamanie aktywności firm transportowych,
- niedobory towarów.

Skutki dla krajów nakładających

- obniżenie przychodów z turystyki i transportu,
- niedobory towarów,
- możliwa trwała reorientacja szlaków handlowych.

Skutki dla krajów trzecich

- możliwy wzrost przychodów firm świadczących substytucyjne usługi (np. przewoźników lotniczych i branży turystycznej).

Uwaga: pomarańczowym kolorem oznaczono pośrednie skutki sankcji.

Źródło: opracowanie własne PIE.

Mechanizm sankcji pośrednich (*secondary sanctions*) ma przeciwdziałać omijaniu sankcji – mogą być nakładane na podmioty państw trzecich w przypadku współpracy z podmiotami objętymi sankcjami. Na przykład USA eksportując podzespoły lub produkty technologiczne, zabrania partnerom handlowym wysłania otrzymanych dóbr do Rosji. W przypadku złamania umowy firma naruszająca zasady zostaje objęta sankcjami. Zapisy amerykańskie skutecznie odstrasżają podmioty chińskie od współpracy z Rosjanami.

Cele sankcji

Sankcje mają dwa podstawowe cele: po pierwsze skłonienie konkretnego państwa do respektowania norm międzynarodowych, po drugie powstrzymanie innych przed łamaniem zasad.

Taka forma restrykcji pozytywnie poskutkowała w przypadku Iranu w latach 2011–2016 (powstrzymanie rozwoju programu nuklearnego), Wielkiej Brytanii w 1956 r. (w tym przypadku jedynie grożono nałożeniem sankcji przez MFW i powstrzymano działania militarne w ramach kryzysu sueskiego) oraz Libii w latach 90. (przeciwdziałano rozwojowi terroryzmu) (www1).

Najczęściej jednak sankcje nie powstrzymują w krótkiej perspektywie kraju łamiącego prawo międzynarodowe od dalszego jego naruszania. Dzieje się tak z wielu powodów. Znaczenie ma ustrój danego kraju – demokracja sprzyja efektywności polityki sankcyjnej ze względu na partycypację społeczeństwa w sprawowaniu władzy. W praktyce sankcje gospodarcze są stosowane głównie wobec państw o ustrojach niedemokratycznych (m.in. Kongo, Irak, Korea Północna, Syria), w których władze w mniejszym stopniu w swoich działaniach kierują się interesem państwa i dobrostanem obywateli (Nowicki, 2015). Przyczyną może też być nietrafnie ustalona sankcja – siła działania utrudnień zależy od właściwego ich doboru dla konkretnego państwa.

Jednak najważniejszą kwestią dla skuteczności oddziaływania sankcji jest ich wprowadzanie i przestrzeganie w warunkach możliwie największej jednomyślności wspólnoty międzynarodowej. W praktyce jest to trudne do uzyskania, ze względu na sprzeczne interesy poszczególnych państw (Nowicki, 2015).

Brak zdecydowanej reakcji wspólnoty międzynarodowej może stanowić zachętę do dalszego łamania prawa. Tak było w przypadku Rosji po wojnie w Gruzji w 2008 r., gdy brak zdecydowanych sankcji zachęcił Kreml do agresji wobec Ukrainy. Część analityków twierdzi z kolei, że sankcje wprowadzone po zestrzeleniu malezyjskiego Boeinga MH-17 nad Donbasem w 2014 r. wpłynęły na ograniczenie rosyjskiej inwazji (Aslund, Snegovaya, 2021). Sankcje po aneksji Krymu i rozpoczęciu wojny w Donbasie miały jednak ograniczony charakter

(Korhonen, 2019), były omijane, przez co nie przeciwdziałały wzmocnieniu rosyjskiej maszyny wojennej i kolejnym agresywnym działaniom.

Sankcje mają także wymiar prewencyjny jako sygnał społeczności międzynarodowej o konieczności respektowania zasad prawa międzynarodowego.

Zdecydowana reakcja może powstrzymać inne państwa przed próbami rewizji zasad ładu międzynarodowego. Brak zdecydowanych, kosztownych sankcji może z kolei zostać potraktowany jako zachęta do bardziej aktywnych działań (Nowicki, 2015). Brak zdecydowanej reakcji Zachodu na brutalną rosyjską inwazję na Ukrainie, mógłby na przykład zostać potraktowany przez Chiny jako zachęta do bardziej aktywnych działań w sferze militarnej w Azji.

Jakie sankcje były stosowane w przeszłości?

Rosja – po aneksji Krymu

Pierwsze sankcje finansowe przeciwko Rosji zostały nałożone przez państwa Zachodu bezpośrednio po aneksji Krymu w 2014 r. Obejmowały m.in.:

- ▶ zakaz nabywania obligacji rosyjskich denominowanych w walutach zagranicznych o terminie wykupu dłuższym niż 30 dni,
- ▶ czasowy zakaz nabywania akcji i obligacji części rosyjskich spółek, np. Sberbank, Gazprombank,
- ▶ ograniczenia dotyczące eksportu niektórych technologii (m.in. związanych z rafinacją ropy naftowej),
- ▶ ograniczenie finansowania dla branż powiązanych z przemysłem zbrojeniowym oraz ulokowanych na Krymie,
- ▶ zakaz wjazdu i zamrożenie aktywów osób zaangażowanych w rosyjską agresję.

Sankcje finansowe wprowadzone po aneksji Krymu obniżyły PKB Rosji o 1,2-2,5 proc. Bank Finlandii (Pestova, Mamonov, 2019) wskazuje, że głównym efektem wprowadzonych ograniczeń było odcięcie od finansowania rosyjskich przedsiębiorstw. Anders Aslund i Maria Snegovaya szacują, że **wprowadzenie sankcji mogło spowodować obniżenie tempa wzrostu PKB o 2,5-3 proc.** (Aslund, Snegovaya, 2021). Państwa Unii Europejskiej oraz USA zakazały nabywania obligacji o terminie zapadalności dłuższym niż 90 dni, a po eskalacji napięć w Donbasie okres ten został skrócony do 30 dni. Według analityków z Rosji (Gurvich, Prilepskiy, 2015) **napływ kapitału do Rosji zmniejszył się o ok. 280 mld USD.** Z kolei analitycy wiedeńskiego WIIW ocenili, że sankcje nałożone na Rosję po aneksji Krymu i rozpoczęciu wojny w Donbasie **nie miały istotnego statystycznie wpływu na rosyjską gospodarkę** (Astrov i in., 2022). Pokazali oni jednocześnie, że **sankcje miały wpływ na sytuację materialną ludności i poszczególnych przedsiębiorstw.** Może to wynikać z faktu, że po 2014 r. Kreml wspierał przedsiębiorstwa państwowe i należące do najważniejszych oligarchów, przerzucając koszty na rosyjskich podatników i uszczuplając rezerwy Funduszu Dobrobytu Narodowego.

Wenezuela – po 2014 r.

Powodem nałożenia sankcji w Wenezueli było pogorszenie demokracji, praworządności i praw człowieka obserwowane od 2014 r. Ważnym celem było również wpłynięcie na prezydenta Nicolasa Maduro na ustąpienie ze stanowiska. Do tej pory jednak sankcje nie wywarły pożądanego efektu i nie jest widoczna zmiana w sytuacji polityczno-gospodarczej Wenezueli. Można za to obserwować ich istotne skutki ekonomiczne.

Najważniejsze sankcje nałożone przez Stany Zjednoczone:

- ▶ zamrożenie własności i aktywów osób związanych z reżimem Maduro (2015 r. lista osób była wielokrotnie rozszerzana),
- ▶ zakaz finansowania obligacji oraz akcji wenezuelskich przedsiębiorstw przez amerykańskie podmioty oraz zakaz wchodzenia we wspólne przedsięwzięcia tzw. *joint ventures* z wenezuelskimi producentami ropy przez podmioty z USA (2017 r.),
- ▶ zakaz nabywania wenezuelskich kryptowalut – dla uszczelnienia poprzednich sankcji (2018 r.),
- ▶ zamrożenie wszystkich podlegających jurysdykcji USA aktywów PdVSA (wenezuelskie przedsiębiorstwo państwowe działające w branży petrochemicznej) oraz zakaz dokonywania transakcji z PdVSA przez amerykańskich obywateli i podmioty gospodarcze (2018 r.),
- ▶ sankcje na osoby fizyczne i firmy żeglugowe zaangażowane w transportowanie wenezuelskiej ropy z naruszeniem wcześniej ustalonych przez USA sankcji (2020 i 2021 r.).

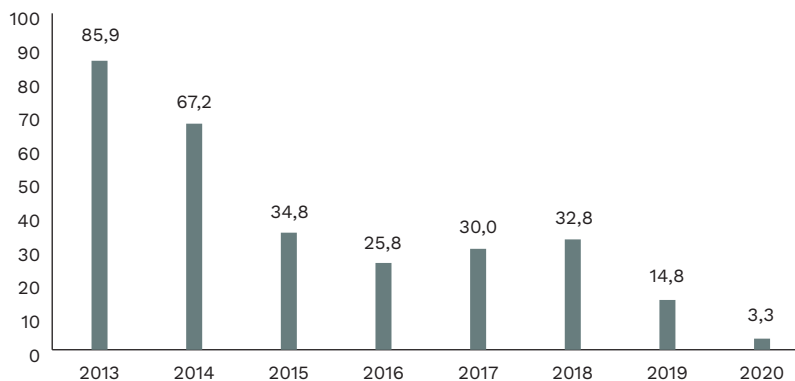
Sankcje zostały nałożone także przez Unię Europejską (embargo na broń i sprzęt do represji wewnętrznych oraz sankcje personalne), Grupę z Limy¹ oraz Szwajcarię (sankcje na osoby indywidualne).

Sankcje nałożone w 2019 r. przez Stany Zjednoczone w praktyce poskutkowały zaprzestaniem importu ropy naftowej z Wenezueli (oraz eksportu z USA do Wenezueli produktów ropopochodnych: rozcieńczalników, benzyn i olejów napędowych). W 2018 r. wielkość importu wyniosła ponad 213 mln baryłek, a w 2020 r. nie sprowadzono już tego surowca do USA (dane EIA). Wielkość całkowitego eksportu paliw mineralnych spadła o ok. 91 proc. w latach 2015-2020 (wykres 1). Prawie pięciokrotnie spadła produkcja ropy naftowej z 2,5 mln baryłek dziennie do 0,6 mln (wykres 2). Dochody Wenezueli z wciąż istniejącego eksportu ropy są ograniczone, ponieważ większość nie generuje przychodów gotówkowych (ropa wysyłana do Chin, Rosji jest formą spłaty kredytów) lub jest sprzedawana po zaniżonych cenach (www2). Dodatkowo kryzys w wenezuelskim sektorze naftowym, wzmocniony przez pogorszenie

¹ Kanada, Argentyna, Brazylia, Chile, Gujana, Gwatemala, Honduras, Kolumbia, Kostaryka, Meksyk, Panama, Paragwaj, Peru i Saint Lucia.

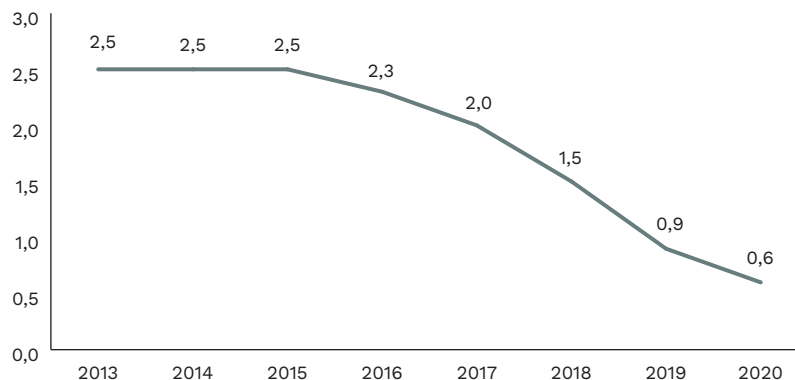
stanu technicznego rafinerii, sprawił że od 2020 r. Wenezuela stała się importerem paliw z Iranu.

Wykres 1. Eksport paliw mineralnych z Wenezueli w latach 2013-2020 (w mld USD)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych ITC.

Wykres 2. Średnia roczna produkcja ropy naftowej w Wenezueli w latach 2013-2020 (w mln baryłek dziennie)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych EIA.

Wenezuela zanotowała ogromny spadek PKB w ciągu ostatnich lat – średnio o ok. 19 proc. w latach 2015-2020 (wykres 3). Nie jest to jedynie spowodowane nałożonymi sankcjami (GAO, 2021; Bahar i in., 2019; Rendon, 2019). Oddziałuje na tę sytuację także trwający od 2014 r. kryzys gospodarczy oraz od 2020 r. kryzys związany z pandemią. Wpływ sankcji dotyczy w największym

stopniu ograniczenia eksportu paliw mineralnych, których średni udział w eksporcie w latach 2013-2020 wynosił 87 proc. (dane ITC). Działalność petrochemiczna w PKB stanowiła 11 proc. w 2013 r. (ostatnie oficjalne dane statystyczne wenezuelskiego instytutu statystycznego).

Wykres 3. Roczne tempo wzrostu PKB Wenezueli w latach 2012-2020 (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych ECLAC.

Iran – sankcje z lat 2011-2018

Od czasu rewolucji w 1979 r. na Iran wielokrotnie były nakładane amerykańskie sankcje w związku z rozwojem irańskiego programu nuklearnego. Unia Europejska dołączyła się do tych działań w 2006 r. po rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ. **Sankcje zostały szczególnie zaostrzone w latach 2011-2013, w reakcji na przyjęty wówczas w Iranie kierunek rozwoju programu nuklearnego** (Ghomi, 2021). Wzbudził on niepokój państw zachodnich, gdyż uznano, że ma charakter militarny i może spowodować destabilizację na Bliskim Wschodzie.

Najważniejsze sankcje nałożone na Iran to:

- ▶ sankcje na zagraniczne banki, które współpracują z irańskim bankiem centralnym (chyba, że kraj macierzysty banku znacząco zmniejszy zakupy ropy z Iranu). Od końca lutego 2012 r. sankcje obowiązywały w transakcjach z bankiem centralnym, które nie dotyczyły sektora naftowego, a od końca czerwca 2012 r. także tych związanych z ropą naftową (sankcje nałożone przez USA w 2011 r.) (www3);
- ▶ wstrzymanie nowych umów na zakup irańskiej ropy naftowej oraz o rozwiązaniu dotychczasowych kontraktów do 1 lipca 2012 r. Zakazano handlu petrochemikaliami oraz metalami i kamieniami szlachetnymi, eksportu do

Iranu broni, produktów podwójnego zastosowania oraz towarów mogących posłużyć do wzbogacania uranu, a także ubezpieczania transportu produktów naftowych lub petrochemicznych. Irańskim lotom towarowym zakazano dostępu do unijnych lotnisk, serwisowania i obsługi irańskich samolotów i statków towarowych przewożących zakazane materiały lub towary, zamrożono aktywa banku centralnego Iranu oraz z wszelkich transakcji finansowych z irańskimi bankami (sankcje nałożone przez UE w 2012 r.) (www4);

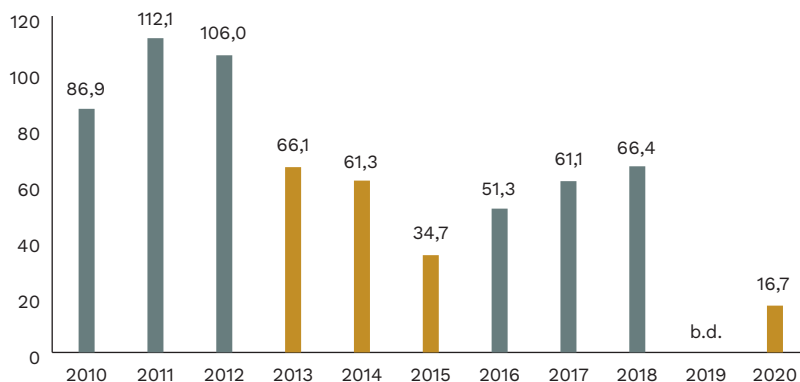
- ▶ SWIFT w 2012 r. odciął od swojej sieci banki irańskie objęte sankcjami;
- ▶ zakaz sprowadzania waluty irańskiej z powrotem do kraju i przekazywania jej do kraju trzeciego w celu dokonania płatności. Zmusiło to Iran do kupowania produktów z kraju importującego ropę. USA zakazały także dostarczania lub przekazywania do Iranu metali szlachetnych, w szczególności złota (sankcje nałożone przez USA w 2013 r.);
- ▶ zakaz importu ropy naftowej z Iranu. Sankcjami miały być objęte też wszystkie kraje, które nie będą stosowały się do embarga USA. Osiem państw – Chiny, Indie, Japonia, Korea Płd., Tajwan, Turcja, Włochy i Grecja – otrzymało zwolnienie od tego ustalenia do końca kwietnia 2019 r.

W lipcu 2015 r. Iran i kraje P5+1² pod auspicjami ONZ podpisały porozumienie tzw. Wspólny kompleksowy plan działania (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA), w ramach którego Iran zgodził się ograniczyć działalność nuklearną w zamian za zniesienie sankcji. W styczniu 2016 r. większość sankcji została anulowana i Iran odzyskał udział w rynku ropy, przyłączył się do międzynarodowych rynków finansowych i uzyskał dostęp do rezerw finansowych. W listopadzie 2018 r. USA wycofały się z porozumienia JCPOA z Iranem i ponownie wprowadziły sankcje na import ropy z tego kraju. Decyzja ta została podjęta, mimo że Iran nie złamał ustaleń z 2015 r. (Piotrowski, 2018).

Sankcje spowodowały spadek o ponad połowę eksportu ropy naftowej w latach 2013–2015 oraz prawie czterokrotny po 2018 r. Zgodnie z danymi EIA eksport ropy z Iranu z 2,5 mld baryłek dziennie w 2011 r. spadł do 1,05 mld baryłek w 2016 r. (wykres 5). Import najmocniej ograniczyły kraje Unii Europejskiej (głównie Włochy, Hiszpania i Grecja). W 2011 r. kraje te importowały ok. 600 tys. baryłek dziennie, natomiast w 2016 r. wielkość importu była już znikoma (Matera, Matera, 2021). Wartość eksportu paliw mineralnych spadła z ponad 110 mld USD w 2011 r. do 34,7 mld USD w 2015 r. i po 2016 r. nie powróciła do poziomu sprzed nałożenia sankcji (wykres 4). Dochody Iranu z produkcji i eksportu ropy spadły z ponad 72 mld USD w 2010 do 18 mld w 2015 r. Nowe sankcje spowodowały pogłębienie spadku eksportu ropy z 66,4 mld USD w 2018 r. do 16,7 mld USD w 2020 r. (dane ITC).

² Chiny, Francja, Niemcy, Rosja, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone.

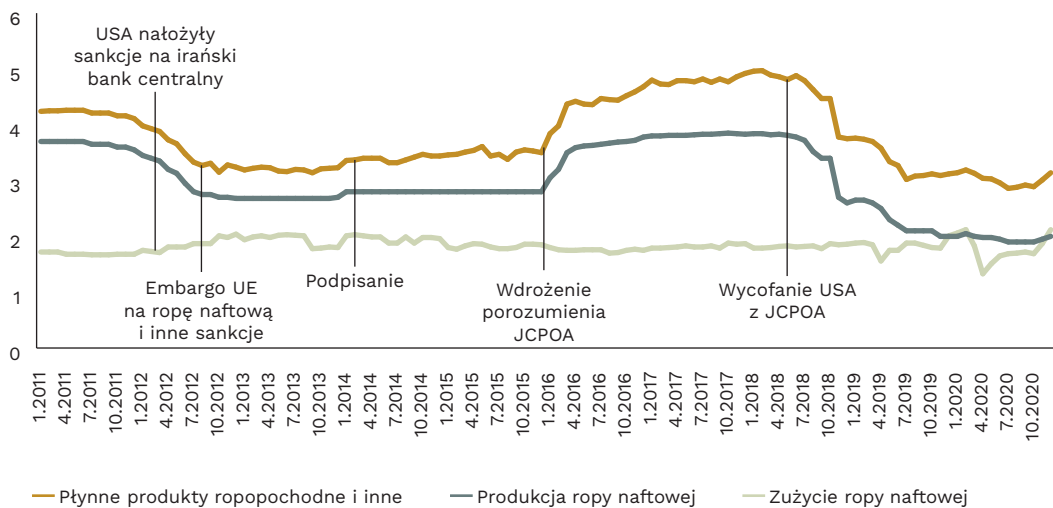
Wykres 4. Eksport paliw mineralnych, olejów mineralnych i produktów ich destylacji z Iranu w latach 2010-2020 (w mld USD)



Uwaga: kolorem pomarańczowym oznaczone są lata, w których Iran był objęty sankcjami.

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych ECLAC ITC.

Wykres 5. Produkcja i konsumpcja ropy naftowej oraz płynnych produktów ropopochodnych i innych w Iranie (w mln baryłek dziennie)

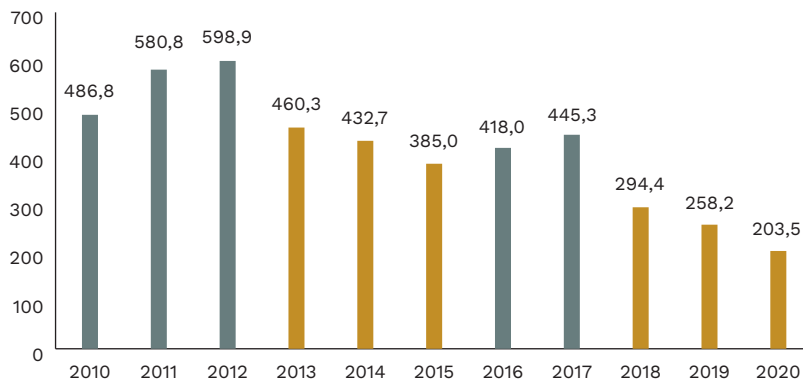


Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych EIA (www5).

W latach 2011-2015 PKB Iranu spadł o ok. 20 proc. (wykres 6) (Katzmann, 2022). Sankcje zmniejszyły także potencjalne tempo wzrostu gospodarczego o ok. 1-2 pkt. proc. (wykres 7) (Laudati, Pesaran, 2021). W dużej mierze był to bezpośredni skutek wstrzymania eksportu ropy. Gospodarka Iranu jest silnie

zależna od tego sektora – jego udział w tworzeniu PKB przed sankcjami stanowił ponad 20 proc.

Wykres 6. PKB Iranu w latach 2010-2020 w cenach bieżących (w mld USD)



Uwaga: kolorem pomarańczowym oznaczone są lata, w których Iran był objęty sankcjami.

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Banku Światowego.

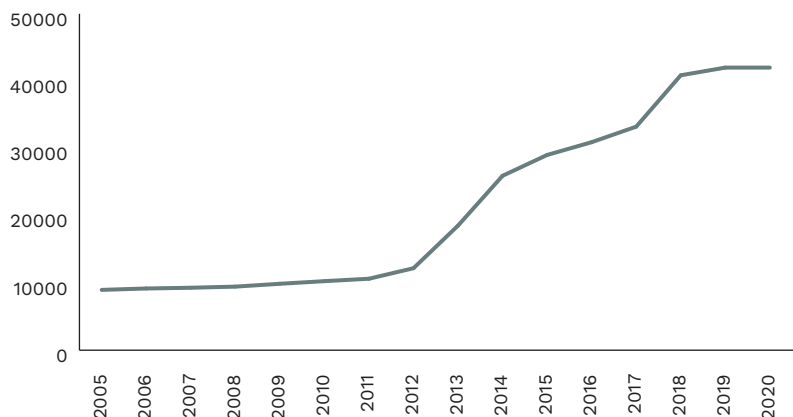
Wykres 7. Dynamika PKB Iranu w latach 2010-2020 (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Banku Światowego.

Sankcja UE zakazująca dokonywania transakcji finansowych z bankami w Iranie wprowadzona w październiku 2012 r. silnie wpłynęła na wartość irańskiego riala. Utracił on wtedy około dwóch trzecich swojej wartości w stosunku do dolara amerykańskiego, z którym był wcześniej związany (wykres 8).

Wykres 8. Kurs riala względem dolara w latach 2005–2020

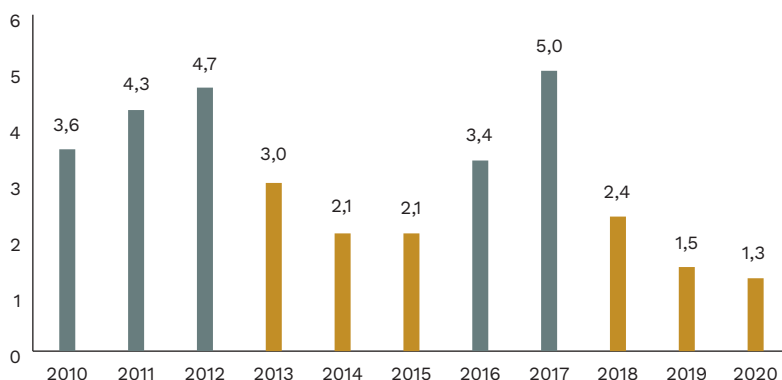


Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Irańskiego Urzędu Statystycznego (www6).

Ponad sześciokrotnie spadła wartość inwestycji w sektorze energetycznym

(wykres 9). W latach 2006–2009 średnia roczna wartość inwestycji w sektorze energetycznym wynosiła 20 mld USD, a w latach 2010–2011 – już mniej niż 3 mld USD. Spadł również prawie o połowę poziom zagranicznych inwestycji bezpośrednich z 4,7 mld USD w 2012 r. do 2,1 mld USD w 2014 i 2015 r. Podobna sytuacja nastąpiła w latach 2018–2020 – BIZ spadł z poziomu 5 mld do 1,3 mld USD.

Wykres 9. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Iranie w latach 2010–2020 (w mld USD)



Uwaga: kolorem pomarańczowym oznaczone są lata, w których Iran był objęty sankcjami.

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Banku Światowego.

Gospodarki Rosji i Białorusi jako cel sankcji

Rosja w światowym handlu

Sankcje mogą być bolesne dla Rosji ze względu na jej ścisłe powiązanie z gospodarką światową. Eksport towarów i usług w ostatnich latach tworzył ok. 25 proc. rosyjskiego PKB, co lokuje go wprawdzie poniżej średniej UE, ale w czołówce wśród państw BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, RPA).

Unia Europejska jest największym odbiorcą rosyjskiego eksportu towarów.

W 2021 r. do UE trafiło 38,2 proc. rosyjskiego eksportu, a więc 2,7 razy więcej niż do Chin (13,8 proc.). Do Wielkiej Brytanii eksportowane jest kolejne 4,5 proc. rosyjskiej produkcji, natomiast do USA 3,6 proc. Udział importu towarów i usług w rosyjskim PKB wynosi 20,5 proc. Rosja importowała je przede wszystkim z Unii Europejskiej (32 proc. importu) oraz z Chin (24,7 proc.).

Rosja ma mało zdywersyfikowaną strukturę eksportu. W 2021 r. 73 proc. eksportu stanowiło zaledwie 5 grup produktów: surowce mineralne i inne surowce, kamienie szlachetne i półszlachetne, żelazo i stal oraz nawozy.

Eksport ropy i gazu odpowiada za 36 proc. dochodów rosyjskiego budżetu centralnego.

Dynamiczny wzrost dochodów surowcowych na początku XXI w. pozwolił Kremlowi na znaczne zwiększenie wydatków budżetowych, zwłaszcza na obronność. Od momentu objęcia władzy przez Władimira Putina, wydatki na obronność wzrosły dziesięciokrotnie (z 6,47 mld USD w 1999 r. do 61,71 mld USD w 2020 r.). Do zwiększenia zysków przyczyniały się zarówno rosnące ceny surowców, jak i wielkość eksportu. Dochody surowcowe w niektórych latach sięgały połowy wpływów budżetowych. Załamanie przyniosł dopiero spadek cen surowców w 2015 r., a pogłębiła je pandemia COVID-19 w 2020 r.

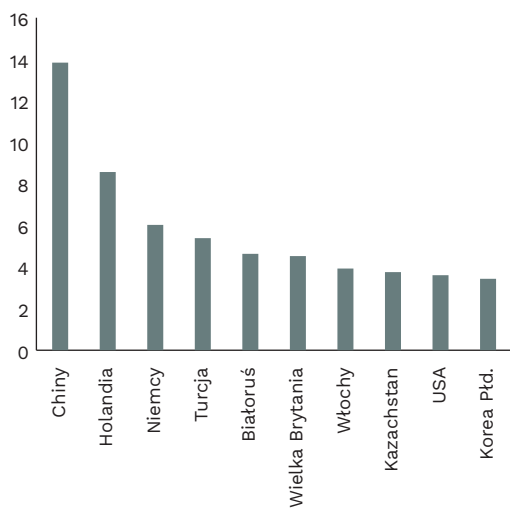
Prawie połowa wartości eksportu usług przez Rosję jest narażona na ograniczenia w przypadku dalekosiężnych sankcji Zachodu.

Rosja w 2019 r. dostarczyła usługi o łącznej wartości 63 mld USD, z czego 38 proc. trafiło do UE i Wielkiej Brytanii, a 7 proc. do USA. Najbardziej dotkliwe byłoby uderzenie w usługi transportowe, które stanowią jedną trzecią eksportu usług z tego państwa i mają również duże znaczenie w unijnym imporcie usług (25 proc.).

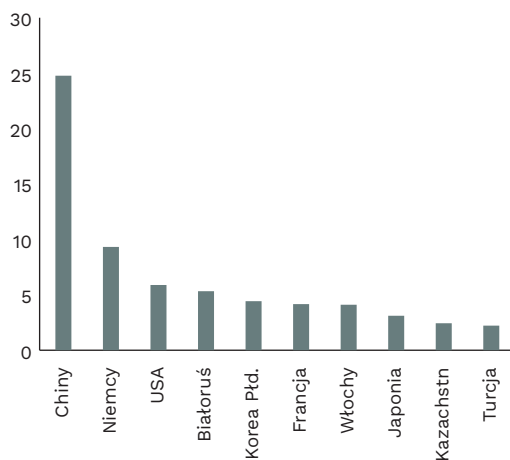
Istotne znaczenie mają także usługi konsultingowe oraz specjalistyczne, m.in. architektoniczne, inżynieryjne i techniczne.

Wykres 10. Struktura geograficzna i towarowa handlu Rosji w 2021 r. (w proc.)

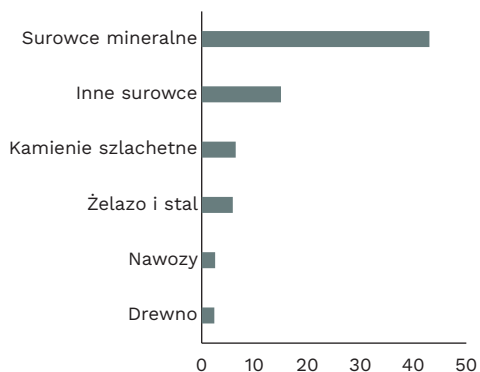
Główni odbiorcy rosyjskiego eksportu



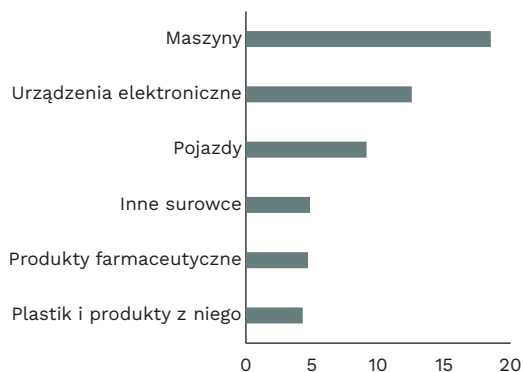
Główni dostawcy Rosji



Główne towary eksportowane przez Rosję

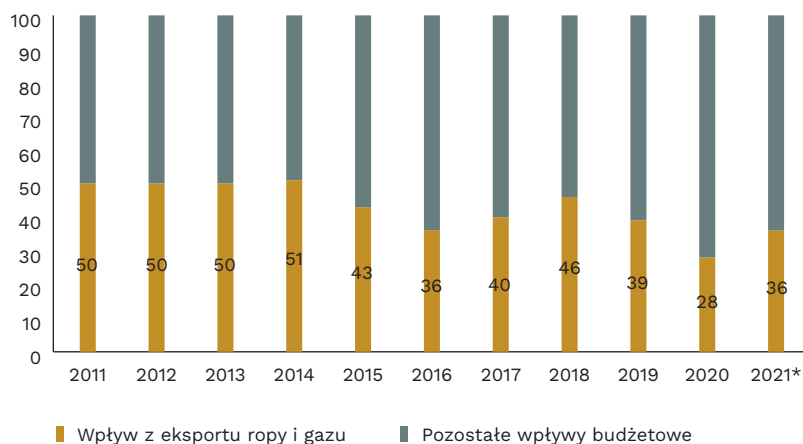


Główne towary importowane przez Rosję



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ITC.

Wykres 11. Udział dochodów z eksportu ropy i gazu w budżecie Federacji Rosyjskiej w latach 2011-2021 (w proc.)



* prognoza.

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ministerstwa Finansów Federacji Rosyjskiej.

Współzależności gospodarcze Rosji z innymi krajami

Decoupling gospodarki rosyjskiej od europejskiej w obliczu wojny jest możliwy. Dla UE średni odsetek PKB wytwarzany przez popyt finalny Rosji na dobra i usługi zawierające unijną wartość dodaną wynosi średnio ok. 0,7 proc.

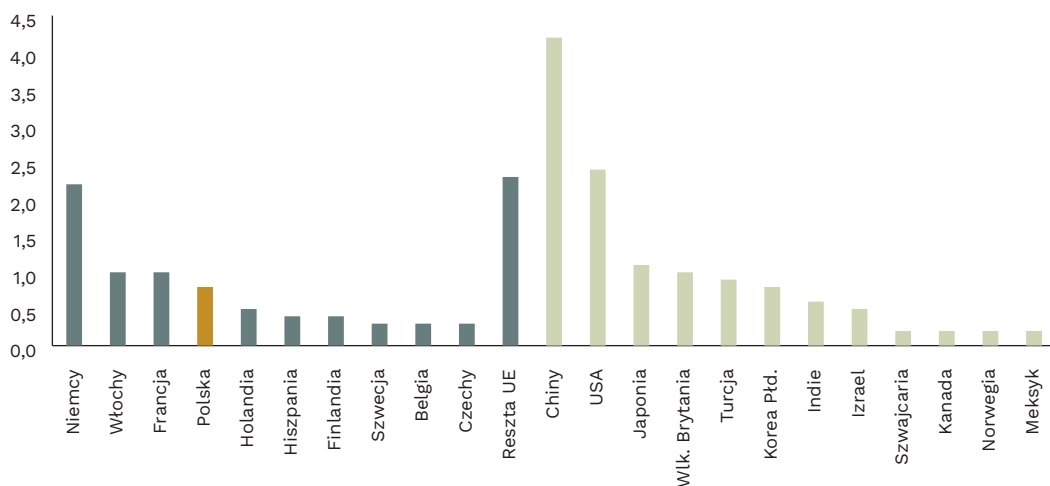
To oznacza, że wrażliwość na retorsje i utrudnienia w eksporcie do Rosji będą wpływać w ograniczonym stopniu na unijną gospodarkę. Z uwagi na ukryte dane dla niektórych sektorów w tablicach przepływów międzygałęziowych, wartość dodana eksportowana do Rosji może być zaniżona.

Sankcje handlowe dużo silniej uderzą w Rosję niż w nakładające je państwa Zachodu. UE odpowiada za 10 proc. rosyjskiego PKB, a popyt finalny UE, USA, Japonii i Wielkiej Brytanii na towary i usługi zawierające rosyjską wartość dodaną odpowiada za ok. 14 proc. PKB Rosji. To znaczy, że taka część rosyjskiego PKB dociera do państw Zachodu bezpośrednio lub pośrednio (OECD TiVA, 2021). Najwięcej rosyjskiej wartości dodanej generowano w Niemczech (2,2 proc.), Włoszech i Francji (po 1 proc.). Polska odpowiada za 0,8 proc. rosyjskiego PKB. W przypadku sankcji zagrożony byłby także bardzo wysoki udział Chin w tworzeniu rosyjskiego PKB, który wynika z dużego eksportu ropy naftowej z Rosji, ale także faktu, że w Chinach konsumowane są dobra zawierające rosyjską wartość dodaną wytworzone także w innych krajach, np. niemieckie samochody, amerykańskie maszyny.

Gospodarka rosyjska jest zintegrowana w globalnych łańcuchach dostaw, co sprawia, że logistyka działa na zasadzie *just-in-time*. Zapasy komponentów zagranicznych w rosyjskich fabrykach są bardzo ograniczone, a zmniejszenie dostaw dość szybko przekłada się na braki artykułów w sklepach i szybki wzrost cen.

Ogromne znaczenie mają produkty i usługi, związane z surowcami energetycznymi – stanowią 58 proc. rosyjskiej wartości dodanej dostarczanej z Rosji do UE. Jest to aż 1/5 całej wartości dodanej wyeksportowanej przez Rosję.

Wykres 12. Odsetek PKB Rosji dzięki popytowi finalnemu wybranych krajów



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych OECD TiVA (2021).

Białoruś w handlu światowym

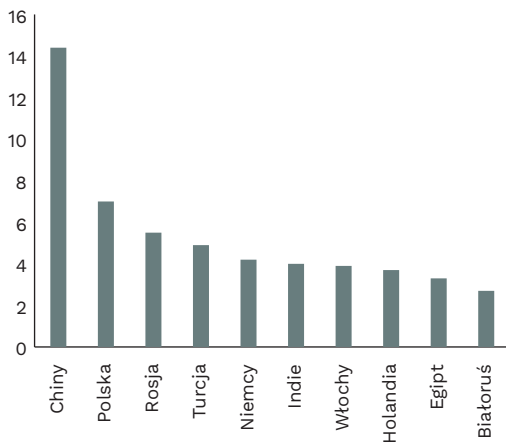
Białoruś wyróżnia się dużym, 62-procentowym udziałem eksportu w PKB (średnia w UE to 47 proc.). Przetwórstwo ropy naftowej jest najważniejszą gałęzią białoruskiej gospodarki i w 2020 r. odpowiadało za ok. 10 proc. eksportu kraju. Sprawia to, że Mińsk jest uzależniony w bardzo dużym stopniu od rosyjskich preferencyjnych cen surowców oraz od koniunktury na rynkach międzynarodowych.

Białoruś w największej mierze jest zależna od Rosji, która odpowiada za ponad połowę białoruskiego importu towarów i ponad 40 proc. eksportu. Drugim najważniejszym partnerem jest Unia Europejska, która odpowiada za

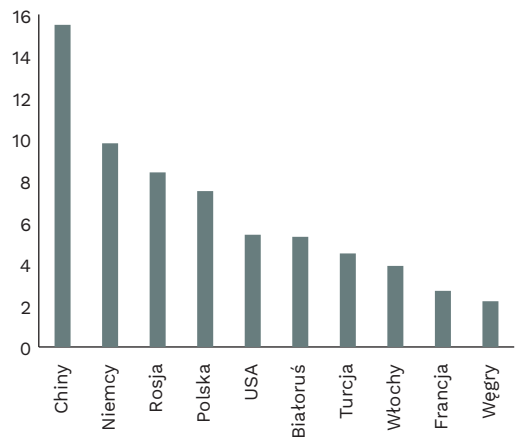
ok. 18-19 proc. eksportu i importu. Największe znaczenie w eksporcie białoruskim do UE miały: ropa i produkty ropopochodne (ok. 20 proc.), drewno i produkty z drewna (18 proc.), nawozy (7 proc.). Ważnym rynkiem eksportowym dla Białorusi była także Ukraina. W imporcie natomiast ważnym partnerem są Chiny, do których trafia co dziesiąty dolar przeznaczony przez Białoruś na wydatki importowe.

Wykres 13. Struktura geograficzna i towarowa handlu Białorusi w 2020 r. (w proc.)

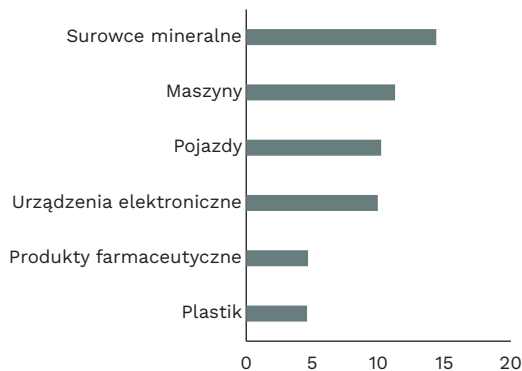
Główni odbiorcy białoruskiego eksportu



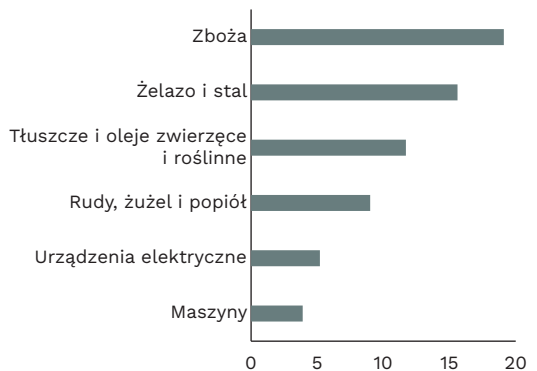
Główni dostawcy Białorusi



Główne produkty eksportowane przez Białoruś



Główne produkty importowane przez Białoruś



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych ITC.

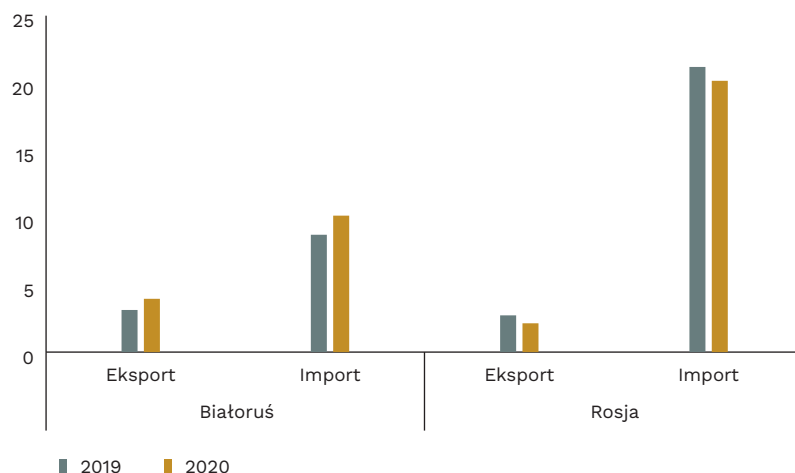
Struktura handlu Białorusi jest bardziej zdywersyfikowana niż Rosji – 5 najważniejszych działów towarowych CN odpowiada za połowę eksportu. Głównymi towarami są paliwa, nawozy, produkty spożywcze mleczarskie i pojazdy. W imporcie najważniejsze są paliwa, maszyny, urządzenia elektroniczne, pojazdy i plastik.

Uzależnienie od importu wysokich technologii

Rosja jest silnie uzależniona od importu technologii. Udział importu produktów wysokiej techniki w jej ogólnym imporcie sięga 20 proc., natomiast w Białorusi – 10 proc.

Odcięcie od globalnego przemysłu zaawansowanych technologii spowodowane nałożeniem sankcji przez ważnych graczy (Korea Południowa, Japonia i Tajwan) uderzy w strategiczne sektory rosyjskiej gospodarki. Złożone technologie lotnicze i obronne, urządzenia do rafinacji ropy naftowej, zaawansowany sprzęt komputerowy wymagają bowiem regularnej wymiany i modernizacji, co długoterminowo będzie odbijało się na kondycji rosyjskiej gospodarki.

Wykres 14. Udział produktów *high-tech* w eksporcie i imporcie (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych WITS.

Jakie sankcje zostały nałożone na Rosję i Białoruś?

Reakcją społeczności międzynarodowej na inwazję Rosji i Białorusi na Ukrainę było wprowadzenie szeregu sankcji na agresorów. W tabelach 1-4 zamieściliśmy podsumowanie podjętych działań na dzień 20.03.2022 r.

Sankcje finansowe działają natychmiastowo. Rynki finansowe błyskawicznie odczuwają zakazy finansowe i wyceniają ich siłę – np. przez kurs walutowy, rentowność obligacji czy wartość akcji na giełdzie. Sankcje na rosyjski sektor finansowy mają szczególne znaczenie, ponieważ wywierają natychmiastową presję gospodarczą na Rosję.

Tabela 1. Sankcje finansowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę

| Sankcja | Efekt |
|---|--|
| Odcięcie banku centralnego Rosji (CBR) od rezerw | <ul style="list-style-type: none">▶ uniemożliwienie interwencji umacniającej rubla,▶ wywołanie kryzysu finansowego i recesji. |
| Wyprzedaż rosyjskich aktywów przez europejskie fundusze i firmy | <ul style="list-style-type: none">▶ pogłębienie deprecjacji rubla,▶ zwiększenie ryzyka kryzysu finansowego i recesji. |
| Zamrożenie aktywów rosyjskich banków komercyjnych | <ul style="list-style-type: none">▶ uniemożliwienie wykonywania transakcji przez rosyjskie firmy i banki,▶ możliwy upadek rosyjskich banków,▶ efekt ograniczony, ponieważ zakaz dotyczy tylko wybranych banków. |
| Zakaz dokonywania transakcji w dolarach przez rosyjskie banki | <ul style="list-style-type: none">▶ uniemożliwienie przeprowadzania transakcji z USA,▶ odcięcie Rosji od dostępu do USD,▶ zakaz dotyczy wybranych banków rosyjskich. |
| Odcięcie rosyjskich i białoruskich banków od SWIFT | <ul style="list-style-type: none">▶ wydłużenie czasu realizacji przelewów, destabilizacja pracy banków,▶ symboliczne odcięcie gospodarek Rosji i Białorusi,▶ odłączenie nie jest pełne – w systemie SWIFT funkcjonuje m.in. bank Gazpromu. |
| Zakończenie współpracy globalnych instytucji finansowych | <ul style="list-style-type: none">▶ uniemożliwia Rosji uzyskanie tanich pożyczek w Banku Światowym i Międzynarodowym Funduszu Walutowym,▶ brak doradztwa międzynarodowego dla Rosji. |

Źródło: opracowanie własne PIE.

Sankcje handlowe uderzają w gospodarkę w dłuższej perspektywie. Odetną one przemysł od nowoczesnych technologii i maszyn, co spowolni wzrost gospodarczy Rosji w kolejnych latach. Sankcje zmniejszą zyski rosyjskich eksporterów oraz odetną konsumentów od zachodnich dóbr. Ich działanie dotyczy tylko nowych kontraktów – podpisane umowy będą respektowane jeszcze przez miesiące.

Tabela 2. Sankcje handlowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę

| Sankcja | Efekt |
|---|--|
| Zakaz eksportu technologii do Rosji | <ul style="list-style-type: none"> ▶ ograniczenie wzrostu gospodarczego w Rosji w perspektywie lat, ▶ wstrzymanie dostępu do technologii, w tym o znaczeniu wojskowym, ▶ zakaz dotyczy m.in. półprzewodników, przemysłu rafineryjnego i lotniczego. |
| Zakaz eksportu towarów luksusowych do Rosji | <ul style="list-style-type: none"> ▶ ograniczenie dostępu rosyjskich obywateli do dóbr uchodzących za luksusowe, ▶ uderzenie w elity polityczne i ekonomiczne. |
| Wstrzymanie importu rosyjskiej ropy i gazu | <ul style="list-style-type: none"> ▶ pozbawienie Rosji głównego źródła przychodów budżetowych, ▶ wstrzymanie dopływu walut obcych do Rosji, ▶ wprowadzone tylko przez niektóre kraje, m.in. USA, Wlk. Brytanię i Kanadę. Polska dołączy do tych krajów do końca 2022 r. |
| Ograniczenie importu z Rosji, np. stali | <ul style="list-style-type: none"> ▶ zmniejszenie rosyjskich dochodów z eksportu, ▶ ograniczenie wzrostu gospodarczego w Rosji. |
| Zakaz importu rosyjskiego węgla | <ul style="list-style-type: none"> ▶ pozbawienie Rosji przychodów eksportowych rzędu 8 mld EUR rocznie, ▶ sankcja wprowadzona na poziomie całej UE. |
| Zakaz inwestycji w rosyjską energetykę | <ul style="list-style-type: none"> ▶ zakaz nowych inwestycji uderzy w rosyjskie spółki naftowe i gazowe, ▶ oznacza odcięcie rosyjskich spółek naftowych od nowoczesnych technologii. |
| Zakaz działalności firm transportowych w UE | <ul style="list-style-type: none"> ▶ ograniczenie eksportu towarów z Rosji i Białorusi w obszarach nieobjętych sankcjami, ▶ uderzenie w zyski. |
| Zakazy importu z Białorusi | <ul style="list-style-type: none"> ▶ uniemożliwienie Białorusi eksportu niektórych kluczowych produktów (np. cement), ▶ niewielki wpływ na UE. |

Źródło: opracowanie własne PIE.

Sankcje polityczne wyłącza Rosję ze światowej polityki. Osłabiają one możliwość wywierania przez Rosję presji na inne kraje i zmniejszają siłę rosyjskiej dyplomacji. Ich skutkiem jest izolacja Rosji na arenie międzynarodowej.

Tabela 3. Sankcje polityczne nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę

| Sankcja | Efekt |
|---|--|
| Wydalenie rosyjskich dyplomatów | <ul style="list-style-type: none"> ▶ uniemożliwia Rosji prowadzenie ofensyw dyplomatycznych, ▶ część dyplomatów była podejrzewana o szpiegostwo na rzecz Rosji. |
| Rezolucje międzynarodowe potępiające Rosję | <ul style="list-style-type: none"> ▶ oficjalnie potępiają rosyjską agresję, ▶ odbierają argumenty rosyjskiej propagandzie. |
| Wykluczenie Rosji z organizacji międzynarodowych, ograniczenie praw członkowskich | <ul style="list-style-type: none"> ▶ szkody wizerunkowe, ▶ ograniczenie dostępu do wsparcia finansowego, m.in. z MFW i Banku Światowego, ▶ ograniczenie przywilejów wynikających z członkostwa w WTO. |

Źródło: opracowanie własne PIE.

Sankcje personalne i transportowe to uciążliwość dla oligarchów i zwykłych Rosjan. Wywierają one presję na elity Kremla oraz zwykłych Rosjan. Sankcje te tworzą nie tylko koszt gospodarczy, ale także wywierają presję psychologiczną na rosyjskie społeczeństwo.

Tabela 4. Sankcje personalne i transportowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę

| Sankcja | Efekt |
|---|---|
| Zamrożenie aktywów oligarchów | <ul style="list-style-type: none"> ▶ bezpośredni cios w rosyjskich oligarchów i Kreml, ▶ część majątku może być posiadana przez „słupów” i pośredników, ▶ pełna identyfikacja może zająć miesiące. |
| Zniesienie ułatwionej ścieżki wizowej | <ul style="list-style-type: none"> ▶ utrudnia Rosjanom podróże i migracje na Zachód. |
| Zamknięcie przestrzeni lotniczej dla rosyjskich samolotów | <ul style="list-style-type: none"> ▶ destabilizacja pracy firm handlujących z Rosją, ▶ możliwy upadek rosyjskich linii lotniczych. |

Źródło: opracowanie własne PIE.

Jakie są konsekwencje i jakie ryzyka nałożonych sankcji?

Cios w rosyjską gospodarkę

Nałożone na Rosję sankcje mocno uderzają w rosyjską gospodarkę. Od początku pełnoskalowej inwazji ceny w Rosji wzrosły o 8,3 proc., a szacowany przez Bank Światowy spadek PKB w 2022 r. wynosi 11,2 proc. Rosną również konsekwencje sankcji pośrednich dla rosyjskiej gospodarki – już ponad 450 firm zrezygnowało z działalności w Rosji (www7). Obecność na rosyjskim rynku stała się toksyczna dla zachodnich firm. Efekt w postaci utraty zaufania inwestorów będzie utrzymywał się przez lata.

Sankcje utrudniają funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz systemu finansowego w Rosji i Białorusi. Nałożenie sankcji wywołało także panikę gospodarczą w Rosji – wykupywanie produktów żywnościowych i wyplacanie gotówki z bankomatów. Bezpośrednio po nałożeniu sankcji na rosyjski bank centralny (CBR), Rosja skokowo podwyższyła stopy procentowe z 9,5 do 20,0 proc. i zawiesiła notowania akcji na moskiewskiej giełdzie. Równocześnie rząd wprowadził kontrolę kapitału nakazując każdemu prywatnemu przedsiębiorstwu sprzedaż waluty do banku Rosji, by zapewnić jej podaż. W związku z objęciem sankcjami eksportu wysokich technologii do Rosji, obłożenie przeżywały także sklepy ze sprzętem elektronicznym czy towarami luksusowymi. Sankcje szybko przełożyły się także na podniesienie cen tych towarów.

Wzrost cen w sektorach uzależnionych od importu z Rosji

Zaprzestanie eksportu z Rosji może mieć wpływ na światowe ceny paliw mineralnych, nawozów i surowców naturalnych oraz niektórych metali nieżelaznych.

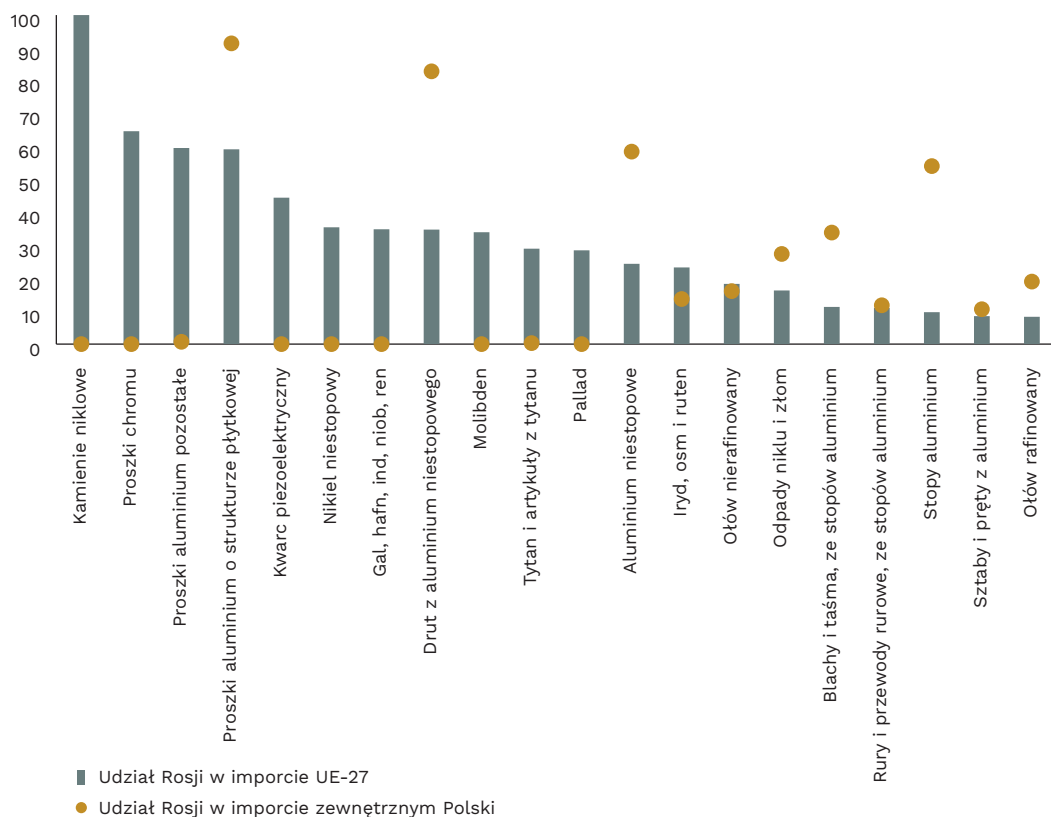
Według danych Komisji Europejskiej (Arnold, Astrasheuskaya, Rome, 2022) w zakresie importu krytycznych surowców z Rosji Unia Europejska w największym stopniu jest uzależniona od importu palladu (40 proc. całego importu tego surowca do UE), wanadu (nieco ponad 30 proc.) oraz fosforytów (20 proc.). W mniejszym stopniu (tj. poniżej 20 proc.) uzależnienie to jest widoczne w przypadku aluminium, niklu oraz potażu. Pallad jest

wykorzystywany głównie do produkcji katalizatorów samochodowych, a także przy produkcji elektroniki i chemikaliów (European Commission, 2020). Badanie danych importowych na sześciocyfrowych kodach CN ujawnia więcej metali krytycznych pod względem importu z Rosji – proszki chromu, niektóre kategorie aluminium czy kwarc piezoelektryczny (powyżej 40 proc.) (wykres 15).

W 2020 r. Rosja była:

- ▶ największym na świecie eksporterem niklu (12,9 proc.) oraz palladu (24,6 proc. światowego eksportu),
- ▶ największym na świecie eksporterem nawozów (12,6 proc. światowego eksportu),
- ▶ czwartym największym na świecie eksporterem tytanu (9,1 proc. światowego eksportu).

Wykres 15. Udział Rosji w imporcie UE-27 i Polski wybranych surowców krytycznych



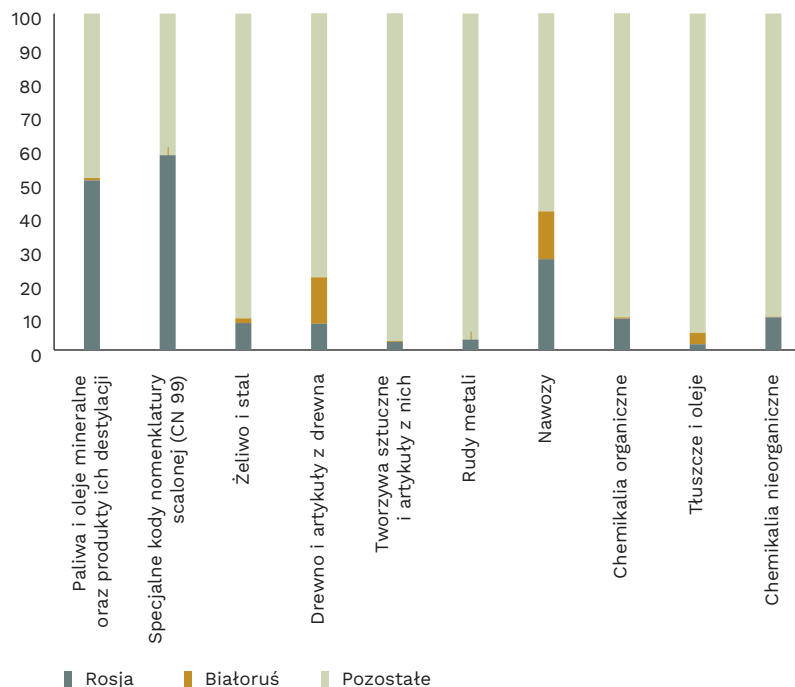
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych WITS-Comtrade.

Porównanie uzależnienia Polski i UE wskazuje na mniejszą zależność Polski w imporcie metali ziem rzadkich (np. palladu). Może wynikać to z pośredniego importu przez inne państwa unijne bądź już jako produkt po wstępnej obróbce. Polska jest najbardziej uzależniona od dostaw proszków aluminium o strukturze płytkowej, wyrobów z aluminium niestopowego i stopów aluminium.

Wpływ na handel Polski z Białorusią i Rosją

Rosja była największym dostawcą do Polski ropy naftowej, produktów jej destylacji oraz gazu. W 2021 r. z tego państwa pochodziło odpowiednio 50,4 proc. i 57,9 proc. wartości importu surowców. Odpowiadała również za 27 proc. dostaw nawozów do Polski, po ok. 10 proc. przywozu chemikaliów organicznych oraz nieorganicznych. **Białoruś zaś była ważnym dostawcą nawozów do Polski (14,2 proc.) oraz drewna i wyrobów z drewna (13,8 proc.)** (wykres 16).

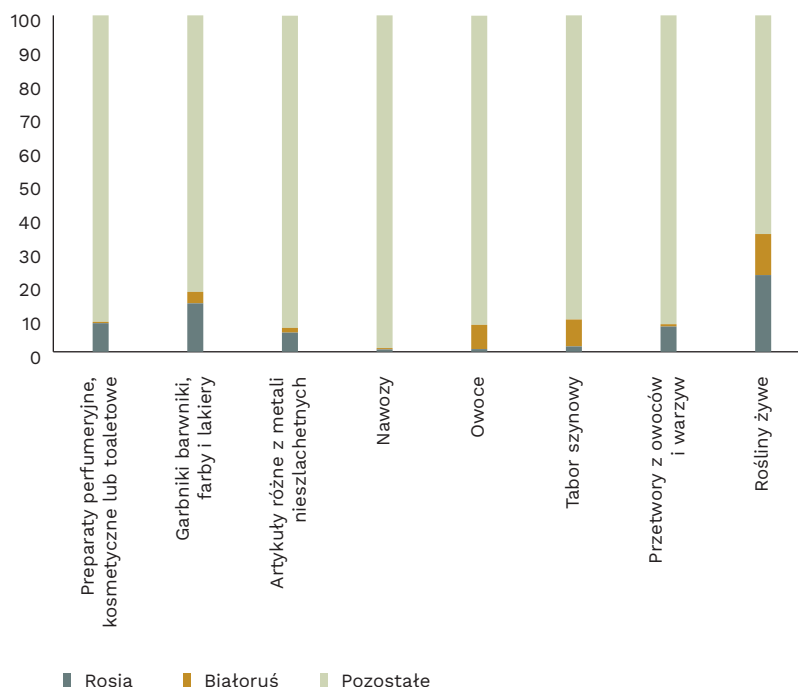
Wykres 16. Udział Rosji i Białorusi w polskim imporcie wybranych grup towarów (wg działów CN) w 2021 r. (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych GUS.

Białoruś i Rosja były ważnymi rynkami zbytu dla polskich eksporterów niektórych towarów. W 2021 r. do analizowanych tu dwóch państw trafiło 35,0 proc. całego polskiego eksportu roślin żywych oraz 17,8 proc. garbników, barwników, farb i lakierów (wykres 17).

Wykres 17. Udział Rosji i Białorusi w polskim eksporcie wybranych grup towarów (wg działów CN) w 2021 r. (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych GUS.

Ryzyko sankcji dla rynków europejskich

Sankcje nałożone na Rosję przez kraje Zachodu uderzą również w trzy sektory gospodarki europejskiej: **finansowy, energetyczny oraz motoryzacyjny**. Duży wzrost cen na rynku surowców będzie miał negatywny wpływ na sytuację gospodarczą w UE. Na skutek inflacji następstwa będą szeroko odczuwane przez konsumentów. Poniżej opisujemy najważniejsze obszary gospodarki Unii Europejskiej, które odczuwają wpływ sankcji.

Sektor finansowy

Ewentualny kryzys sektora finansowego w Rosji może rozlać się na europejski rynek finansowy. Najbardziej zagrożonymi bankami są te o dużej ekspozycji na rosyjskie aktywa (tabela 5).

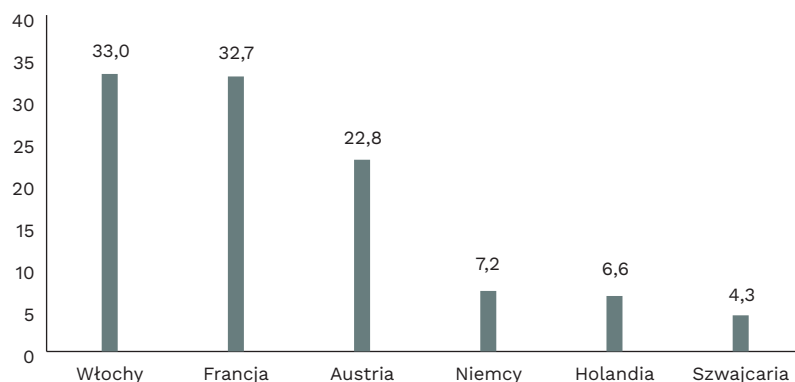
Tabela 5. Zmiana kapitalizacji rynkowej wybranych banków

| Bank | Kapitalizacja rynkowa na początku roku (w mld USD) | Kapitalizacja rynkowa obecnie (w mld USD) | Zmiana (w proc.) |
|-------------------------------|--|---|------------------|
| Raiffeisen Bank Interantional | 9,73 | 4,76 | -51,1 |
| Société Générale | 28,85 | 22,70 | -21,3 |
| Unicredit Group | 33,81 | 23,63 | -30,1 |
| Intesa Sanpaolo | 51,71 | 44,87 | -13,2 |

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych YCharts.

W pierwszej kolejności rosyjski kryzys finansowy uderzy we Włochy, Francję i Austrię. To w tych krajach swoją siedzibę mają banki o dużej zależności od rosyjskich klientów (wykres 18).

Wykres 18. Kraje UE o największej ekspozycji sektora bankowego na rosyjskie aktywa (w mld USD)



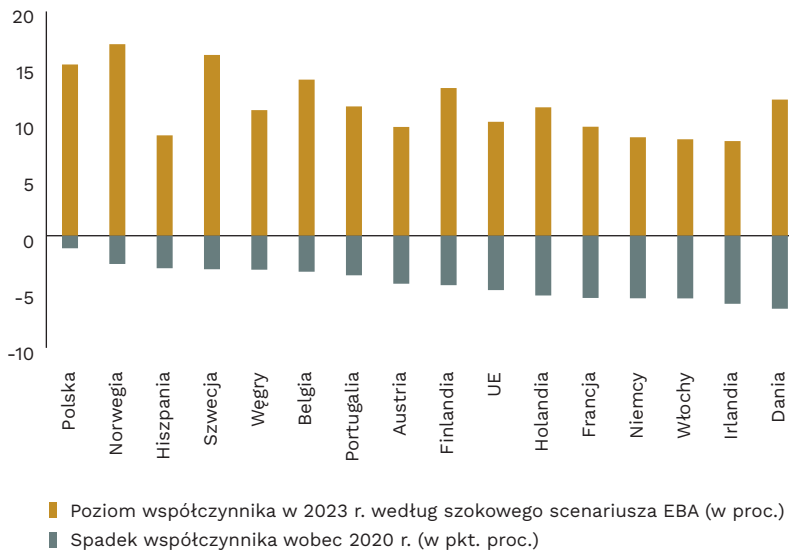
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Banku Rozrachunków Międzynarodowych.

Kryzys finansowy uderzy również w inne państwa UE o mało odpornych systemach finansowych, m.in. w Danię, Irlandię i Niemcy (wykres 19).

W razie kryzysu sektor bankowy tych państw straci największy odsetek swoich kapitałów. **W tym kontekście Polska jest najbardziej odporną gospodarką.**

Problemy w sektorze bankowym w Europie osłabią akcję kredytową i wzrost gospodarczy państw strefy euro. Straty kapitałowe banków wymuszają zaostrzenie warunków kredytowania. W efekcie banki udzielą mniej pożyczek.

Wykres 19. Skonsolidowany współczynnik kapitału podstawowego CET 1



Uwaga: na kapitał podstawowy CET1 przypadają akcje, niepodzielony zysk z lat ubiegłych oraz rezerwy.

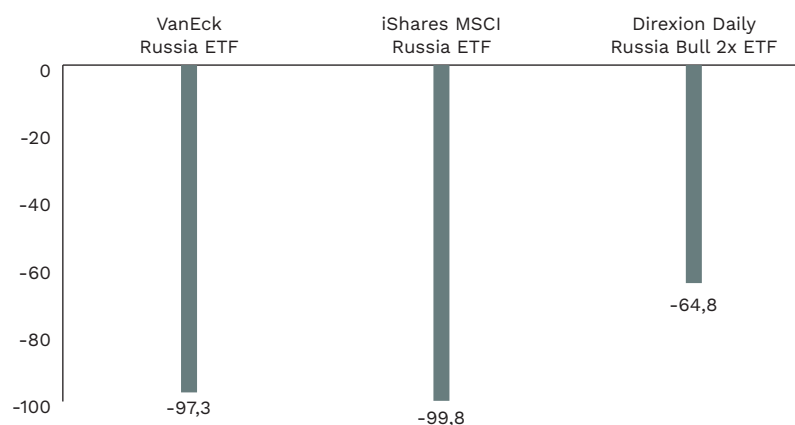
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Europejskiej Agencji ds. Nadzoru Bankowego.

Zagrożeniem dla systemu finansowego są również wysokie straty funduszy inwestycyjnych, które lokują środki na giełdzie rosyjskiej. Aktywa dwóch największych funduszy ETF notowanych na giełdzie w USA, tj. VanEck Russia ETF oraz iShares MSCI Russia ETF, od wybuchu wojny stopniały o odpowiednio 97,3 proc. i 99,8 proc. (wykres 20). Oznacza to ubytek kapitalizacji rzędu 1,6 mld USD.

Słabsze wyniki osiągną również fundusze akcji i obligacji europejskich oraz rynków wschodzących. Skala strat jest jednak niemożliwa do oszacowania – fundusze nie mają obowiązku informowania o dokładnej ekspozycji. To ponownie raczej problem gospodarek zachodnich, który może mieć duże

reperkusje społeczne – w państwach strefy euro wysokość emerytur jest mocniej uzależniona od wyników kapitałowych.

Wykres 20. Zmiana wartości aktywów zarządzanych przez fundusze ETF (w proc. m/m)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych YCharts.

Energetyka

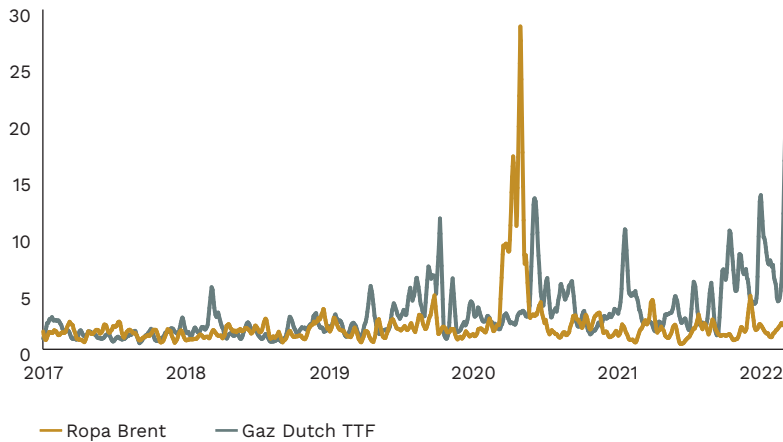
Kondycja spółek energetycznych jest zagrożona z uwagi na dużą zmienność cen surowców. Od początku wojny wzrosły ceny gazu (o 54 proc.), ropy naftowej (22 proc.) i niklu (20 proc.) (wykres 21). Każdy z tych surowców jest importowany z Rosji.

Spółki energetyczne prawdopodobnie zanotują straty na instrumentach pochodnych indeksowanych do surowców. W normalnych warunkach wykorzystywane są one do ochrony przed ryzykiem wahań cen surowców. Spora zmienność na rynkach może ograniczać płynność i generować straty spółek energetycznych. Takie zjawisko miało miejsce ubiegłym roku w Wielkiej Brytanii i w samym listopadzie doprowadziło do upadku 11 brytyjskich firm energetycznych.

Potencjalne embargo UE na import rosyjskiej ropy może wymagać dodatkowego wsparcia finansowego dla spółek energetycznych. Kilka tygodni temu European Federation of Energy Traders, której członkami są koncerny BP czy Shell, zasygnalizowała możliwość pojawienia się poważnych kłopotów płynnościowych. Zdaniem federacji w takiej sytuacji konieczne jest wsparcie

finansowe od Europejskiego Banku Inwestycyjnego lub Europejskiego Banku Centralnego. Jeśli na rynku surowców będzie się utrzymywać duża zmienność, interwencja którejś z tych instytucji jest bardzo prawdopodobna. **Europejski Bank Centralny – wbrew obecnym zapowiedziom – może ponownie rozszerzyć skupowanie obligacji.**

Wykres 21. Zmienność cen ropy i gazu (w proc.)



Uwaga: zmienność jako odchylenie standardowe z 7-dniowej stopy zwrotu.

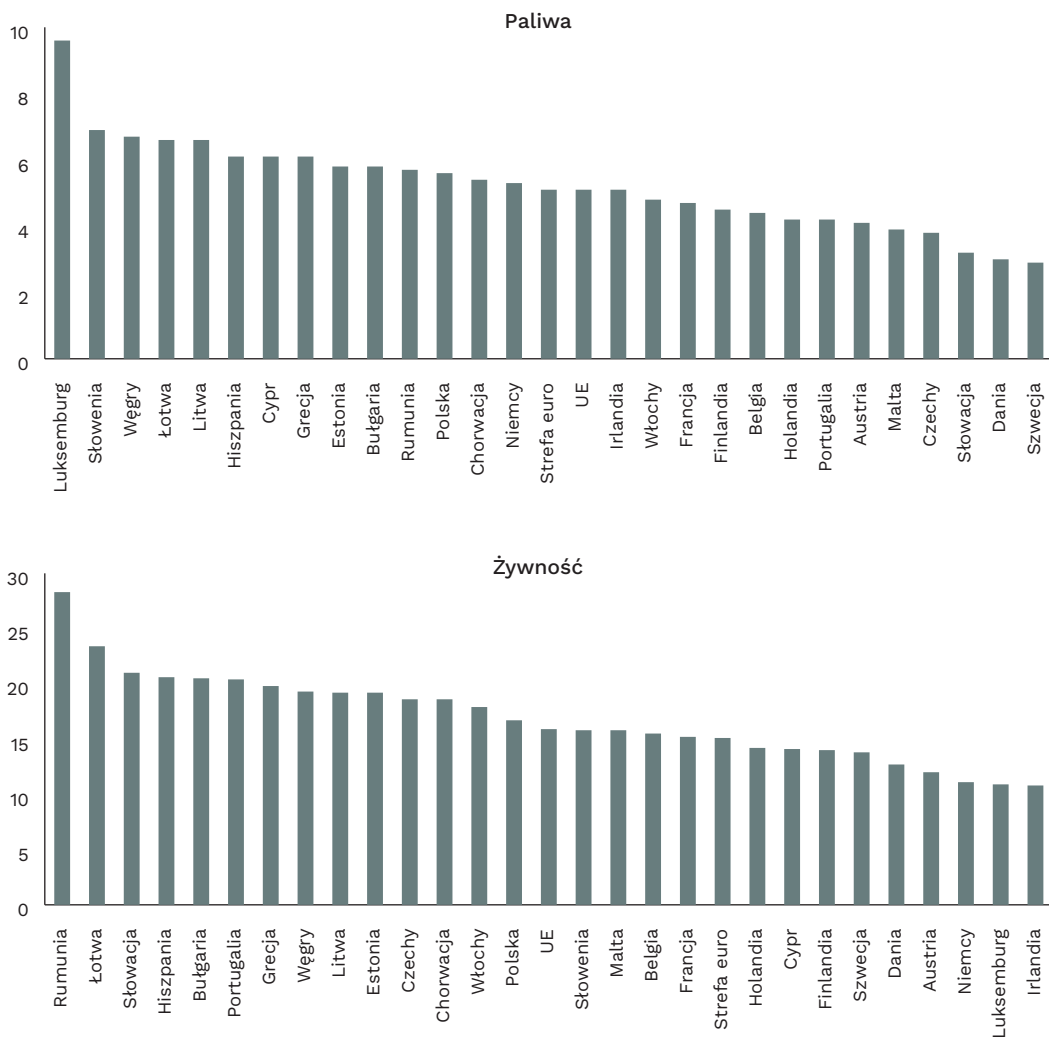
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Macrobond.

Inflacja

Skutkiem sankcji nałożonych na Rosję będzie wysoki wzrost cen w Europie (Warnomics..., 2022). Wzrost cen ropy naftowej przełoży się na wyższe ceny paliw oraz usług transportowych (odpowiadają za 3-6 proc. wszystkich wydatków konsumenckich). Podwyżki najsilniej w Unii Europejskiej odczują Luksemburg oraz Słowenia (wykres 22).

Ograniczenie wymiany handlowej z Rosją doprowadzi do wzrostu cen żywności. Rosja jest największym eksporterem nawozów na świecie. Znacząco wzrosną ceny nawozów produkowanych w Europie, co znajdzie odzwierciedlenie w cenach żywności na półkach w sklepie. Ponadto Ukraina jest również istotnym eksporterem zbóż i olejów. Ograniczenie ich eksportu przełoży się na wzrost cen produktów spożywczych. Wzrosty cen żywności będą najbardziej dotkliwe dla Rumunii i Łotwy.

Wykres 22. Udział w konsumpcji wydatków na paliwa i żywność w krajach UE (w proc.)



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Eurostatu.

Motoryzacja

Przestoje w europejskich fabrykach samochodów nasilą się. Rosyjska agresja podwyższyła ceny surowców koniecznych do produkcji elektroniki stosowanej w samochodach. Rosja jest znaczącym eksporterem platyny, niklu, palladu i neonu – to surowce niezbędne w produkcji półprzewodników, mikroprocesorów czy akumulatorów. Ceny tych produktów wyraźnie

wzrosły od początku wojny, co będzie oddziaływać na ostateczny koszt samochodów.

Zacieśnienie współpracy Rosji i Chin

Natężenie sankcji na Rosję może prowadzić do zacieśnienia współpracy Moskwy i Pekinu i pogłębienia nieformalnego sojuszu opartego na kwestionowaniu ładu międzynarodowego oraz dominacji USA. Chiny są obecnie głównym po Unii Europejskiej partnerem handlowym Rosji. W 2021 r. odpowiadały one za 13,8 proc. rosyjskiego eksportu i aż 24,7 proc. importu (odpowiednio 68 mld USD i 72 mld USD). Ostatnie lata przyniosły zacieśnienie współpracy gospodarczej i politycznej między Chinami a Rosją. Na początku lutego 2022 r., tuż przed rozpoczęciem zimowych igrzysk olimpijskich w Pekinie, oba państwa zawarły wzajemny pakt o nieagresji oraz ogłosiły „głębokie partnerstwo strategiczne”.

Zacieśnienie współpracy gospodarczej będzie prawdopodobnie następować przede wszystkim przez zwiększenie eksportu surowców energetycznych z Rosji do Chin. Rosja może także otrzymać od Pekinu pewne wsparcie w związku z zachodnimi sankcjami, np. w postaci bezpośrednich pożyczek dla rosyjskich przedsiębiorstw państwowych. Chiny prawdopodobnie zechcą jednak unikać ryzyka sankcji pośrednich i niechętnie będą ponosić koszty związane z ratowaniem rosyjskiej gospodarki.

Omijanie sankcji gospodarczych

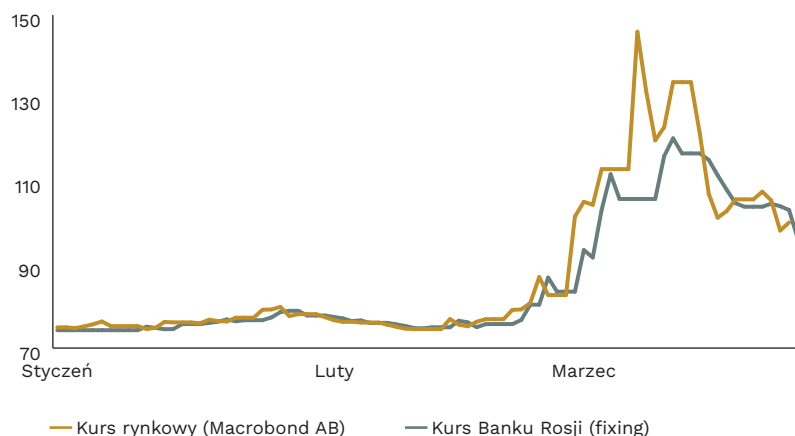
Skuteczne sankcjonowanie Rosji będzie wymagać dalszego nacisku ze strony państw UE – obecne środki są częściowo omijane. Bezpośrednim efektem nałożenia sankcji gospodarczych na Rosję był wzrost kursu RUB do USD – z 80 do 140. Po znaczącym osłabieniu waluta rosyjska waluta zaczęła się stabilizować – kurs ponownie spadł poniżej 100 (wykres 23). To prawdopodobnie efekt obchodzenia obostrzeń przez europejskie i rosyjskie podmioty oraz napływu walut do Rosji.

Rosja zaczyna skutecznie stabilizować walutę. W pierwszych dwóch tygodniach po inwazji kurs rynkowy był wyższy od oficjalnego kursu Banku Centralnego Rosji (CBR) – oznaczało to, że Rosja musiała kontrolować kapitał dla przeciwdziałania osłabieniu. Obecnie rynkowe wartości kursu są zbliżone do oficjalnego kursu CBR. To efekt napływania do Rosji twardych walut w ramach płatności za ropę i gaz.

Rosja prawdopodobnie dalej importuje część dóbr konsumpcyjnych, mimo formalnego zakazu obrotów finansowych. Unia Europejska czy USA wciąż

nie są w stanie w pełni kontrolować przepływu rosyjskiego kapitału. Rosjanie prawdopodobnie transferują środki na teren wspólnoty za pośrednictwem skomplikowanej sieci pośredników, np. rosyjskie banki mogą depozytować aktywa w chińskim sektorze bankowym, następnie wykorzystywać takie konto dla tworzenia celowych spółek specjalnego przeznaczenia w różnych obszarach świata. Tego typu spółki zawierają umowy z europejskimi bankami w celu lokowania swoich depozytów i prowadzenia rozliczeń. W takim przypadku środki okrężną drogą trafiają do europejskich banków.

Wykres 23. Kurs rynkowy USD/RUB oraz fixing banku centralnego Rosji



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Macrobond.

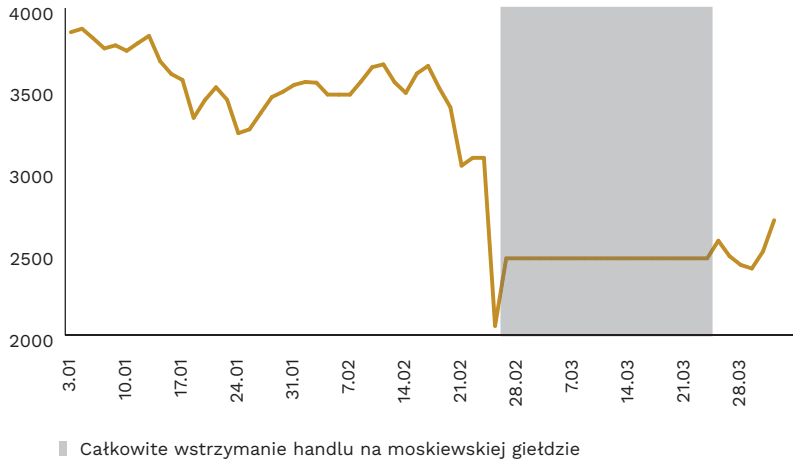
Sankcje nie wyłączają umów zawartych przed rosyjską agresją. Embargo na niektóre dobra luksusowe zacznie formalnie obowiązywać od czerwca – eksport może trwać jeszcze przez kilka miesięcy. Zakazane są jedynie nowe transakcje.

Rosja stabilizuje sektor kapitałowy. Giełda moskiewska zanotowała wzrost po otwarciu obrotu akcjami (wykres 24). Wynikał on z ograniczenia możliwości odpływu kapitału – Rosja zakazała sprzedaży krótkiej oraz sprzedaży kapitału przez zachodnich inwestorów. Niemniej takie działanie dalej oznacza możliwość finansowania rosyjskich przedsiębiorstw.

Część europejskich firm wznowia produkcję w Rosji. Decyzję o przywróceniu aktywności podjął m.in. francuski koncern Renault, w Rosji wciąż działają francuskie koncerny handlowe. Bieżące sankcje oraz presja społeczna dają

efekt, jednak potrzebne jest zwiększenie liczby branż, w których UE zerwie stosunki handlowe z Rosją.

Wykres 24. MOEX Russia Indeks odbił po wznowieniu notowań



Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Macrobond.

Co dalej? Wprowadzanie nowych sankcji i uszczelnianie starych

W perspektywie najbliższych miesięcy największym wyzwaniem będzie monitorowanie przestrzegania obecnych sankcji – zarówno przez firmy europejskie, jak i z krajów trzecich (np. Chin). Respektowanie sankcji może wymagać kontrolowania setek banków oraz dziesiątek tysięcy firm z całego świata. W przeciwnym przypadku Rosja będzie mogła obchodzić sankcje, np. współpracując z firmami z krajów trzecich. Wzmocnienie mechanizmu sankcji pośrednich (*secondary sanctions*) może uniemożliwić współpracę firm z państw trzecich (m.in. z Chin) z rosyjskimi podmiotami objętymi sankcjami Unii Europejskiej.

Najbardziej dotkliwe dla rosyjskiej gospodarki byłoby szybkie odejście od importu rosyjskiego gazu i ropy. W raporcie dotyczącym uniezależnienia się UE od surowców energetycznych z Rosji, PIE proponuje kompleksowy pakiet rozwiązań pozwalających na ograniczenie importu rosyjskiego gazu do Unii Europejskiej – o 91 proc. do końca roku 2022 r. (Lipiński, Maj, Miniszewski, 2022). Możliwe jest zastosowanie także rozwiązań przejściowych, takich jak wprowadzenie kwot importowych ropy i gazu z Rosji, ograniczeń cenowych, podwyższenie ceł.

Zalecamy także nakładanie nowych ograniczeń na rosyjskie podmioty, m.in.:

- ▶ objęcie sankcjami finansowymi – **zakazem rozliczania transakcji w EUR i zamrożeniem aktywów zagranicznych** – wszystkich rosyjskich banków;
- ▶ **wyłączenie z systemu SWIFT wszystkich rosyjskich banków.** Obecne regulacje obejmują banki, które posiadają 25 proc. rosyjskich aktywów finansowych;
- ▶ **odcięcie Rosji od zachodnich systemów i platform finansowo-transakcyjnych.** Pozbawi to rosyjskich inwestorów dostępu do informacji i utrudni przeprowadzanie transakcji finansowych;
- ▶ **dalsze wprowadzanie sankcji na rosyjski sektor ubezpieczeniowy** (np. zakaz ubezpieczania rosyjskich przedsiębiorstw państwowych);
- ▶ **zaostrzenie sankcji eksportowych i technologicznych.** Ze względu na zależność Rosji od technologii importowanych z Zachodu embargiem powinny być obejmowane kluczowe dla współczesnych gospodarek nowoczesne technologie (m.in. oprogramowanie IT) i wszelkie technologie, które mogą być wykorzystane do prowadzenia wojny;

- ▶ **zakaz udzielania pomocy finansowej i technicznej wszystkim dużym projektom energetycznym w Rosji**, takim jak projekty wydobywcze i projekty LNG;
- ▶ **rozszerzenie i egzekwowanie sankcji personalnych** uderzających w system Putina, o kolejnych urzędników, członków partii Jedna Rosja, oligarchów i wojskowych oraz ich rodzin;
- ▶ **wykluczenie Rosji z organizacji międzynarodowych** (m.in. WTO i G20).

Bibliografia

- Arnold, M., Astrasheuskaya, N., Romei, V. (2022), *How could sanctions against Russia hit European economies?*, "Financial Times", February 9, <https://www.ft.com/content/26d7e3d5-dd06-4117-a889-9a7d6735f920> [dostęp: 24.03.2022].
- Aslund, A., Snegovaya, M. (2021), *The impact of Western sanctions on Russia and how they can be made even more effective*, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-on-russia/> [dostęp: 23.03.2022].
- Astrov, V., Grieveson, R., Kochnev, A., Landesmann, M., Pindyuk, O. (2022), *Possible Russian Invasion of Ukraine, Scenarios for Sanctions, and Likely Economic Impact on Russia, Ukraine, and the EU*, "wiiw Policy Note/Policy Report", No. 55, <https://wiiw.ac.at/possible-russian-invasion-of-ukraine-scenarios-for-sanctions-and-likely-economic-impact-on-russia-ukraine-and-the-eu-dlp-6044.pdf> [dostęp: 23.03.2022].
- Bahar, D., Bustos, S., Morales, J.R., Santos, M.A. (2019), *Impact of the 2017 sanctions on Venezuela*, The Brookings Institution, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/05/impact-of-the-2017-sanctions-on-venezuela_final.pdf [dostęp: 24.03.2022].
- Bierzanek, R., Symonides, J. (red.) (2003), *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- European Commission (2020), *Study on the EU's list of Critical Raw Materials. Final Report*, Luxembourg, <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/42883/attachments/1/translations/en/renditions/native> [dostęp: 24.03.2022].
- GAO (2021), *Venezuela. Additional Tracking Could Aid Treasury's Efforts to Mitigate Any Adverse Impacts U.S. Sanctions Might Have on Humanitarian*, Assistance United States Government Accountability Office, <https://www.gao.gov/assets/gao-21-239.pdf> [dostęp: 24.03.2022].
- Ghomi, M. (2021), *Who is afraid of sanctions? The macroeconomic and distributional effects of the sanctions against Iran*, "Economics Politics", <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ecpo.12203> [dostęp: 24.03.2022].
- Gurvich, E., Prilepskiy, I. (2015), *The impact of financial sanctions on the Russian Economy*, „Russian Journal of Economics”, Vol. 1, Iss. 4, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405473916000039> [dostęp: 23.03.2022].
- Katzmann, K. (2022), *Iran Sanctions*, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RS20871.pdf> [dostęp: 24.03.2022].

- Korhonen, I. (2019), *Economic Sanctions on Russia and Their Effects*, CESifo Forum, <https://www.ifo.de/DocDL/CESifo-Forum-2019-4-korhonen-economic-sanctions-december.pdf> [dostęp: 23.03.2022].
- Laudati, D., Pesaran M.H. (2021), *Identifying the Effects of Sanctions on the Iranian Economy Using Newspaper Coverage*, "CESifo Working Paper", No. 9217, https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp9217.pdf [dostęp: 24.03.2022].
- Lipiński, K., Maj, M., Miniszewski, M. (2022), *Unia Europejska niezależna od Rosji? Alternatywne źródła dostaw surowców energetycznych*, PIE, Warszawa.
- Matera, P., Matera, R. (2021), *W czterdziestolecie sankcji wobec Iranu. Analiza przyczyn i skutków polityczno-gospodarczych: 1979-2019*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. LXXXII, <https://apcz.umk.pl/RDSG/article/view/37066/31384> [dostęp: 24.03.2022].
- Nowicki, M. (2015), *Sankcje jako wolicjonalny środek wywierania presji na państwa naruszające ład międzynarodowy*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 406, https://www.dbc.wroc.pl/Content/31466/Nowicki_Sankcje_Jako_Wolicjonalny_Srodek_Wywierania_Presji_2015.pdf [dostęp: 23.03.2022].
- OECD TiVA (2021), *OECD Trade in Value Added database*, <https://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm> [dostęp: 10.02.2022].
- Pestova, A., Mamonov, M. (2019), *Should we care? The economic effects of financial sanctions on the Russian economy*, „BOFIT Discussion Papers”, No. 13, Bank of Finland, Institute for Economies in Transition (BOFIT), Helsinki, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/212921/1/bofit-dp2019-013.pdf> [dostęp: 23.03.2022].
- Piotrowski, M.A. (2018), *Decyzja USA o rezygnacji z porozumienia nuklearnego z Iranem*, „Biuletyn PISM”, nr 69 (1642), <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/24428.pdf> [dostęp: 24.03.2022].
- Rendon, M. (2019), *Are Sanctions Working in Venezuela?*, CSIS Briefs, September 3, <https://www.csis.org/analysis/are-sanctions-working-venezuela> [dostęp: 24.03.2022].
- Warnomics. Gospodarcze koszty inwazji Rosji i Białorusi na Ukrainę* (2022), Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
- (www1) <https://www.economist.com/briefing/2022/03/05/western-sanctions-on-russia-are-like-none-the-world-has-seen>) [dostęp: 23.03.2022].
- (www2) <https://www.eia.gov/international/analysis/country/VEN> [dostęp: 24.03.2022].
- (www3) <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr1493.pdf> [dostęp: 24.03.2022].
- (www4) <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/01/16/iran-council-lifts-all-nuclear-related-eu-sanctions/> [dostęp: 24.03.2022].
- (www5) <https://www.eia.gov/international/analysis/country/irn> [dostęp: 24.03.2022].
- (www6) https://www.cbi.ir/default_en.aspx [dostęp: 24.03.2022].
- (www7) <https://som.yale.edu/story/2022/over-450-companies-have-withdrawn-russia-some-remain> [dostęp: 30.03.2022].

Spis wykresów, infografik i tabel

SPIS WYKRESÓW

| | |
|--|----|
| Wykres 1. Eksport paliw mineralnych z Wenezueli w latach 2013-2020 (w mld USD) | 15 |
| Wykres 2. Średnia roczna produkcja ropy naftowej w Wenezueli w latach 2013-2020 (w mln baryłek dziennie) | 15 |
| Wykres 3. Roczne tempo wzrostu PKB Wenezueli w latach 2012-2020 (w proc.) | 16 |
| Wykres 4. Eksport paliw mineralnych, olejów mineralnych i produktów ich destylacji z Iranu w latach 2010-2020 (w mld USD) | 18 |
| Wykres 5. Produkcja i konsumpcja ropy naftowej oraz płynnych produktów ropopochodnych i innych w Iranie (w mln baryłek dziennie) | 18 |
| Wykres 6. PKB Iranu w latach 2010-2020 w cenach bieżących (w mld USD) | 19 |
| Wykres 7. Dynamika PKB Iranu w latach 2010-2020 (w proc.) | 19 |
| Wykres 8. Kurs riała względem dolara w latach 2005-2020. | 20 |
| Wykres 9. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Iranie w latach 2010-2020 (w mld USD) | 20 |
| Wykres 10. Struktura geograficzna i towarowa handlu Rosji w 2021 r. (w proc.) | 22 |
| Wykres 11. Udział dochodów z eksportu ropy i gazu w budżecie Federacji Rosyjskiej w latach 2011-2021 (w proc.) | 23 |
| Wykres 12. Odsetek PKB Rosji dzięki popytowi finalnemu wybranych krajów | 24 |
| Wykres 13. Struktura geograficzna i towarowa handlu Białorusi w 2020 r. (w proc.) | 25 |
| Wykres 14. Udział produktów <i>high-tech</i> w eksporcie i imporcie (w proc.) | 26 |
| Wykres 15. Udział Rosji w imporcie UE-27 i Polski wybranych surowców krytycznych | 31 |
| Wykres 16. Udział Rosji i Białorusi w polskim imporcie wybranych grup towarów (wg działów CN) w 2021 r. (w proc.) | 32 |
| Wykres 17. Udział Rosji i Białorusi w polskim eksporcie wybranych grup towarów (wg działów CN) w 2021 r. (w proc.) | 33 |
| Wykres 18. Kraje UE o największej ekspozycji sektora bankowego na rosyjskie aktywa (w mld USD) | 34 |

| | |
|--|----|
| Wykres 19. Skonsolidowany współczynnik kapitału podstawowego CET 1. | 35 |
| Wykres 20. Zmiana wartości aktywów zarządzanych przez fundusze ETF (w proc. m/m). | 36 |
| Wykres 21. Zmienność cen ropy i gazu (w proc.) | 37 |
| Wykres 22. Udział w konsumpcji wydatków na paliwa i żywność w krajach UE (w proc.) | 38 |
| Wykres 23. Kurs rynkowy USD/RUB oraz <i>fixing</i> banku centralnego Rosji. . . | 40 |
| Wykres 24. MOEX Russia Indeks odbił po wznowieniu notowań | 41 |

SPIS INFOGRAFIK

| | |
|--|---|
| Infografika 1. Klasyfikacja sankcji | 8 |
| Infografika 2. Rodzaje i skutki sankcji. | 9 |

SPIS TABEL

| | |
|--|----|
| Tabela 1. Sankcje finansowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę. | 27 |
| Tabela 2. Sankcje handlowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę. | 28 |
| Tabela 3. Sankcje polityczne nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę. | 29 |
| Tabela 4. Sankcje personalne i transportowe nałożone na Rosję i Białoruś po ataku na Ukrainę | 29 |
| Tabela 5. Zmiana kapitalizacji rynkowej wybranych banków | 34 |

Polski Instytut Ekonomiczny

Polski Instytut Ekonomiczny to publiczny *think tank* ekonomiczny z historią sięgającą 1928 roku. Jego obszary badawcze to przede wszystkim makroekonomia, energetyka i klimat, handel zagraniczny, foresight gospodarczy, gospodarka cyfrowa i ekonomia behawioralna. Instytut przygotowuje raporty, analizy i rekomendacje dotyczące kluczowych obszarów gospodarki oraz życia społecznego w Polsce, z uwzględnieniem sytuacji międzynarodowej.